

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 94. szám

2012. 2. szám

tartalom

igehirdetés

Kovács László: A nem-létező helyén egyszer csak létező lesz / 1

lutheri teológiáról mindenkinek

Véghelyi Antal: Luther a keresztségről / 3

emlékezünk

Ittész Gábor: Jelenünk legfőbb jellemzője: a felemáság / 8

Luther-konferencia

ifj. Hafenschér Károly: Az istentisztelet teológiája Luthernél / 11

interjú

Menyes Gyula: A tanúságtevők, mint aranytartalékaink / 20

tanulmány

Jankovits Béla: Amiről a kajárpécsi evangélikus gyülekezet anyakönyvei beszélnek / 31

tartalmi összesítők / 40

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 94. szám – 2012. 2. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

A nem-létező helyén egyszer csak létező lesz

*„A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.”
Jn 14,26*

Az érettségi és felvételi vizsgára készülő tanulók tudják, hogy milyen nehéz úgy számot adni a vizsgán, ha valójában nem értik, amit tanultak. Talán el tudják ismételni, amit kénytelenek voltak bemagolni, de ha jó osztályzatot kapnak is, nem felhőtlen az örömük, hiszen az érdemjegy nem igazi, mély megértést és tudást tükröz.

Olykor azonban ennek az ellenkezőjét is átélhetik a diákok. Kedvenc tantárgyukról szívesen beszélnek, írnak, hiszen otthonosan mozognak a témában, a mélyebb összefüggések ismeretének örömeivel. Ez azután további elmélyülésre is ösztönzi őket. Egészen máshogyan éljük meg azt, hogy ha a részletek zűrzavarával küszködünk, mint azt, hogy a lényegre látva és állandóan szem előtt tartva tudjuk vizsgálni, elemezni a részleteket. A megismerés és tudás páratlan élménye az, amikor a részletek idővel a helyükre illeszkednek.

A már gyermekéveimtől bennem szaporodó hitismeret-mozaikok kavalkádjá egyre inkább elbizonytalanított. Miközben egyre több részletet megtanultam, a lényegre, a legfontosabbat nem láttam, nem ismertem. Pünkösd ünnepe számomra azért páratlanul fontos, mert a Szentlélek Isten teremtette meg bennem is a lényeg meglátásának csodáját és örömet. Azt a belső látást és meggyőződést, amelyet nem képes ember megtanítani. Egyedül a Szentlélek képes erre: „ő tanít majd meg titeket mindenre.”

Szentlélek Isten teremtette meg bennem is, ... amelyet nem képes ember megtanítani.

Mi ez a „minden”? Mire, kire nyitja meg a Szentlélek a látást? Mi is valójában keresztyén hitünk lényege, alapja és ereje? Maga a Föltámadott, élő Krisztus! A Szentlélek nem dogmákra, tantételekre mutat rá, hanem hitünk élő középpontjára: Jézus személyére. És ha a lényeg – maga Krisztus – a helyére került, akkor már idővel helyükre kerülnek a részletek is, hitünkben és ennek következményeként egyéni és közösségi, családi és gyülekezeti életünkben egyaránt.

Pünkösd ünnepe születésnap: a keresztyén egyház születésnapja. Éppen ezért az egész egyház ünnepe. Pünkösd ünnepéhez nem tartoznak díszletek, mint például karácsonyhoz a betlehemezés kellékei. A Szentlélek munkája elsősorban nem a látható világban, hanem bennünk történik. Senkiben nincs meg a bizodalmas hit Isten iránt, és nem is vagyunk erre képesek – legfeljebb a gondviselés-hitre, vagy az Isten iránti félelemből fakadó engedelmességre.

Pünkösd ünnepe a Szentlélek ünnepe. A Szentlélek szerepéről, teremtő munkájáról szóló tanítás. Dr. Luther Márton a Kis kátéban írja: „Hiszem, hogy saját eszemmel és erőmmel nem tudnék Jézus Krisztusban, az én Uramban hinni, sem őhozzá eljutni, hanem a Szentlélek

hívott el engem az evangélium által, ő világosított meg ajándékaival, ő szentelt meg és tartott meg az igaz hitben; ahogyan a földön élő egész anyaszentegyházat is elhívja, gyűjti, megvilágosítja, megszenteli és Jézus Krisztusnál megtartja az egy igaz hitben.” A Szentlélek éppen azt a hitet, bizodalmat teremt meg bennünk, amely Jézus személyéhez köt, egyszersmind rajta keresztül a mennyei Atyához is.

A hit hiányának helyébe élő hit születik.

A teremtés annyit jelent: a nem-létező helyén egyszer csak létező lesz. A hit hiányának helyébe élő hit születik – pontosan úgy, ahogyan az első pünkösdkor Jeruzsálemben történt. Szólt a Krisztusról szóló tanúskodás, és e szavakon keresztül a Szentlélek hitet teremtett sokakban. Így született meg Krisztus egyháza.

A Szentlélek munkájának lényege tehát a Krisztusra mutató, a benne való hit teremtése, és az e hitben való megerősítés (confirmatio) és megtartás. Pünkösd ünnepén a hit látásának ajánlásaért, a tudás mellett az értés csodájáért adhatunk hálát. Ez nem sikerülhet önmagunktól, ehhez a teremtés csodája szükséges. Ezért is énekeljük, mint imádságot az egész egyházban ismert ősi éneket: Veni Creator Spiritus, azaz: Jöjj, teremtő Szentlélek...

Jer, kérjük Isten áldott Szentlelkét
Legfőképpen az igaz hitért!
Hogyha jön a végóra, mellénk álljon,
Hazatérésre készen találjon! Szánj meg, Isten!

Jer, Világosság, ragyogj fel nekünk,
Hogy csak Krisztus légyen Mesterünk!
El ne hagyjuk őt, mi hű Megváltónkat,
Aki népének örökséget ad! Szánj meg, Isten!

Ó, Szeretet, áraszd ránk meleged,
Hadd ízleljük édességedet,
Tiszta szívből mindenkit hadd szeressünk,
Egységben és békében éljünk! Szánj meg, Isten!

Ínségeinkben légy vigasztalónk,
Halál ellen megbátorítónk!
Össze ne hagyj esnünk, ha ellenségünk,
Reánk jó, s romlást készít már nekünk! Szánj meg, Isten!

(Az Evangélikus énekeskönyv 232. éneke)

Luther a keresztségről

„Baptisatus sum”

Miután X. Leó pápa 1520. június 15-én kiadott *Exurge Domine* kezdetű bullájában Luthert kiátkozta az egyházból, a reformátor életében nehéz időszak következett. A kiközösítés jogi következményei is fenyegetőek voltak, az ezektől való félelmen azonban Luther viszonylag könnyen túltette magát. Az egyház lelki közösségéből való kítaszítottság lehetősége azonban valósággal megrémítette. Tudta, hogy ez egyet jelent az üdvösség elvesztésével. Ezért hosszasan vívódott a kérdés fölött: a pápának valóban van-e hatalma arra, hogy kirekessze őt az egyház lelki közösségéből? Vagy csak az egyház földi intézményéből zárhatja ki? Miközben ezen töprengett, komoly lelki válság lett rajta úrrá. Csupán egy szalmaszál maradt, amibe hitével kapaszkodhatott. És ez a keresztség volt.

Amikor Luther fölöttette magának a kérdést: mikor és mi által lett ő az egyház tagjává, akkor ez a gyengének látszó szalmaszál váratlanul nagyon erősnek bizonyult. „BAPTISATUS SUM!” „Meg vagyok keresztelve!” – írta föl csupa nagybetűvel egy cédulára, amit aztán az íróasztalára tett, hogy szüntelenül szeme előtt legyen. Így tudatosította, hogy nem másként, mint a keresztség által lett Krisztus titokzatos testének, az egyháznak tagja. A pápának a keresztségét kellene megsemmisítenie ahhoz, hogy az egyház lelki valóságából kiközösítse. Erre azonban csak Istennek van hatalma, mert a keresztség szentség, ami azt jelenti, hogy Isten cselekvése rajtunk. Isten cselekvését pedig ember nem teheti semmissé. A pápa pedig csak ember, nem Isten. A pápa csak a látható egyháznak az ő fennhatósága alatt álló földi szervezetéből zárhatja ki, de nem közsítheti ki az egyház lényegi és láthatatlan valóságából, a föltámadt Krisztus misztikus testéből, aminek a keresztség által lett részese. Ez pedig mennyei valóság, még ha itt a földön nem is válsztható el a hívők látható gyülekezetétől.

Nem más, mint a keresztség tartotta meg Luthert abban a hitében, hogy ő a pápai átokbulla ellenére továbbra is az „egyetemes (katolikus) anyaszentegyház”, az „egy, szent, egyetemes (katolikus) és apostoli egyház” tagja és az evangélium hirdetésére fölszentelt és a szentségek kiszolgáltatásával hivatalosan megbízott papja.

Isten keresztel

A *Nagy kátéban* Luther ezt írja: „A keresztség nem emberi találmány, hanem azt maga Isten rendelte, sőt komolyan és szigorúan megparancsolta, hogy meg kell keresztelkednünk, mert másképp nem üdvözülünk. Ne gondoljuk tehát, hogy olyan jelentéktelen dolog ez, mintha új, piros ruhát öltöznénk. ... A világ most tele van olyan szektás mozgalmakkal, amelyek azt harsogják, hogy a keresztség

Ő a pápai átokbulla ellenére is az „egyetemes (katolikus) anyaszentegyház” ... tagja.

külsőséges dolog, a külsőséges dolognak pedig nincs haszna. ... Amit pedig Isten rendel és parancsol, az nem lehet hiábavaló, ... még ha a szalmaszálnál is jelentéktelenebb külseje szerint. ... A keresztséget ... Isten parancsolta, sőt nevében történik! Mert így szól az ige: »Menjete el, kereszteljete«, de nem a magatok, hanem »Isten nevében«. Mert akit Isten nevében keresztelnek, azt nem emberek, hanem maga Isten kereszteli: emberi kéz végzi, de valóságban Isten cselekedete az. Ebből mindenki maga megállapíthatja, hogy sokkal értékesebb cselekedet ez, mint amelyet bármilyen ember vagy szent tehet. ... Itt tehát nem a cselekedet szerint kell értékelni a személyt, hanem a személy szerint a cselekedetet, mert ez tőle kapja nemes rangját. ... Tanuld meg tehát ebből a keresztség helyes értelmét, és a feleletet arra a kérdésre, hogy mi a keresztség, vagyis hogy az nem csupán egyszerű víz, hanem Isten igéjébe és parancsába foglalt, és ezzel megszentelt víz, úgyhogy ez nem más, mint isteni víz. ... értsd meg hát azt a különbséget,

A szentséget *nem az ember hite alkotja, hanem Isten igéje.*

hogy egészen más a keresztség, mint bármiféle más víz, nem a természetes anyagáért, hanem azért, mert ... maga Isten ékesíti dicsőségével, erejét és hatalmát veti bele. Ezért nemcsak termé-

szetes víz az, hanem isteni, mennyei, szent és üdvösséges víz, ... de csak az igéért, mert mennyei, szent ige az, és azt senki eléggé nem magasztalhatja, hiszen mindazt magában hordozza és megteheti, ami Istené. Ettől kapja azt a lényegét is, amiért szentségnek nevezzük, ahogyan Szent Ágoston is tanította: »Accedat verbum ad elementum et fit sacramentum«, vagyis »Ha az ige társul az elemmel, természetes anyaggal, szentség lesz belőle«, tehát szent, isteni dolog és jel.»

Nem a szentség épül a hitre, hanem a hit épít a szentségre

Már Luther korában is voltak, akik a szentségekről úgy gondolkodtak, mintha azokat az ember hite tenné szentséggé. Az úrvacsoráról is azt tartották, hogy aki hit nélkül él vele, az csak kenyeret eszik és bort iszik, de nem Krisztus testét és véré, nem a szentséget vesz. Luther nem győzte hangsúlyozni, hogy a szentséget nem az ember hite alkotja, hanem Isten igéje, ami hatékony ige, és megvalósítja azt, amit mond. Ezért az úrvacsorában Krisztus testét és véré veszik a hitelenek is, bár nem üdvösségükre, hanem – miként Pál apostol tanítja –, „ítéletet esznek és isznak maguknak” (1Kor 11,29). A hit azonban megragadja az úrvacsorában Krisztus keresztáldozatának gyümölcseit: a bűnbocsánatot, az üdvösség és az örök élet ígérését. Ugyanez áll a keresztségre is. Akit hit nélkül keresztelnek meg, és később sem jut hitre, annak a keresztség nincs üdvösségére, mert nem élt, ill. visszaélt azzal az ajándékkal, amit Istentől kapott. Bár a keresztség által tagja lett Krisztus testének, és tagja lett a hívők földi gyülekezetének is, de az ítélet napján halott testrésznek, elhalt tagnak fog bizonyulni, és ennek megfelelően bánnak majd vele. A hit azonban a keresztségben is megragadja Krisztus halálának gyümölcseit, és naponta él belőlük. Luther erről a *Nagy kátéban* ezt írja:

»Hit nélkül semmit sem használ a keresztség, noha önmagában bőséges isteni kincs. ... Mert eldöntött dolog, hogy ami nem hit, az semmit sem visz az üdvösség felé, nem kap belőle semmit. ... Igen, a mi cselekedeteink nyilván semmit sem visznek minket az üdvösség felé, a keresztség azonban nem a mi cselekedetünk, hanem Istené. ... Isten cselekedetei pedig hasznosak és szükségesek az üdvösséghez, nem is zárják ki, hanem követelik a hitet, mert hit nélkül nem tudnánk felfogni. ... Világosan látod tehát, hogy nincs itt olyan cselekedet, amelyet mi végzünk, hanem olyan kincs, amelyet ő ad nekünk, a hit pedig megragadja. Éppen úgy, ahogy a kereszten függő Úr Krisztus sem cselekedet, hanem az ígébe foglalt és felénk nyújtott kincs, amelyet a hit ragad meg. ... De mesterfogás kell ehhez, mégpedig az, hogy higgyünk, mert nem a kincsen múlik, hanem azon, hogy azt megfogjuk, és erősen kézben tartjuk. A keresztség tehát minden embernek elég tanulni- és gyakorolni valót ad egész életére. Hiszen állandóan vesződni kell azzal, hogy szilárdan higgyen abban, amit az ígér és ad: az ördög és a halál legyőzését, a bűnök bocsánatát, Isten kegyelmét, a teljes Krisztust és a Szentlelket adományaival együtt. Egyszóval: olyan túlaradóan bőséges az, hogy ha vak természetünk mérlegelné, kételkednie kellene abban, hogy igaz-e. Mert gondold csak el, ha akadna egy orvos, aki tudná annak a titkát, hogy az emberek ne haljanak meg, vagy ha meg is halnak, azután örökké éljenek, úgy hullatná és záporozná rá a világ a pénzét, hogy senki sem férközhetne közelébe a gazdagoktól! A keresztségben pedig mindenkinek ingyen szállítanak házhoz olyan kincset és orvosságot, amely elnyeli a halált, és minden embert életben tart. Úgy kell tehát a keresztséget becsülnünk, és magunk számára hasznosítanunk, hogy erősítjük és vigasztaljuk vele magunkat, amikor bűnünk vagy lelkiismeretünk vádol, és ezt mondjuk: »Én mégiscsak meg vagyok kereszttel! Ha pedig meg vagyok kereszttel, ígéretem van arra, hogy üdvözülök és örökké élek testestül-lelkestül.« ... Nincs tehát sem testünknek, sem lelkünknek nagyobb kincse a keresztségnél, mert általa egészen szentté leszünk, és üdvözülünk. Ezt pedig nem éri el egyébként a földön sem életmód, sem cselekedet. ... Isten ígésén és parancsán fordul meg minden. ... Mert a hitem nem alkotja, hanem befogadja a keresztséget. ... Ha a gyermekek nem is hinnének – pedig ez nem áll ... –, akkor is érvényes a keresztség, és senkinek sem szabad őket újra keresztelni. ... Ezt mondom tehát: ha akkor nem hittél, higgy most, és mondd ezt: »A keresztség bizony helyes volt, de sajnós, nem fogadtam helyesen.« Mert nekem is és mindazoknak, akik megkeresztelkednek, ezt kell mondanunk Isten előtt: »magam és mások hitével járulok eléd, mégsem építhetek arra, hogy hiszek, és sokan imádkoznak érted, hanem arra építek, hogy a keresztség a te

Ha akadna egy orvos, aki tudná annak a titkát, hogy az emberek ne haljanak meg,...

igéd és parancsod», ahogy az oltáriszentséghez sem hitemben, hanem Krisztus igéjében bízva járulok. ... Elbizakodott ostoba lelkek tehát azok, akik így okoskodnak és következtetnek: ha a hit nem igazi hit, akkor a keresztség sem lehet érvényes. ... Fordítsd meg a dolgot barátom, és következtess inkább így: Éppen azért valami és érvényes a keresztség, mert helytelenül fogadták. Mert ha nem lenne érvényes önmagában, nem lehetne helytelenül használni vagy vétkezni ellene. Így mondják ezt: »Abusus non tollit, sed confirmat substantiam«, vagyis »A helytelen használat nem szünteti meg a dolog lényegét, hanem megerősíti.« Mert az arany akkor is arany, ha romlott nő viseli bünyösen és gyalázatosan.»

A megtérés és a keresztség kapcsolata

Luther a Nagy kátéban erről így ír: „A megtérés ... valójában nem más, mint a keresztség. Mert ugyan mit jelentene a megtérés, ha nem azt, hogy komolyan rátámadunk az ó emberre, és új életbe lépünk? Ha tehát megtérésben élsz, a keresztségben jársz, amely nemcsak jelzi, hanem munkálja: elindítja és ösztönzi ezt az új életet, mert benne kapunk kegyelmet, Lelket és erőt arra, hogy elnyomjuk az ó embert, és előjöjjön és megerősödjék az új. A keresztség tehát mindig érvényben marad, és ha elszakadunk is tőle, és vétkezünk, akkor is mindig

Mert az arany akkor is arany, ha romlott nő viseli bünyösen és gyalázatosan.”

szabad utunk van hozzá, hogy újra legigázzuk az ó embert. De nem kell minket újra vízzel leönteni. Mert ha százszor is vízbe merítkezünk, az sem több az egy keresztségnél, amelynek hatá-

sa és jelentése érvényes és változatlan. A megtérés tehát nem más, mint visszafordulás és visszatérés a keresztséghez, azért, hogy újra tegyük és gyakoroljuk azt, amit előbb elkezdtünk, de aztán abbahagytunk. ... Látjuk tehát, milyen kitűnő dolog a keresztség: kiragad minket az ördög torkából, Isten tulajdonává tesz, elfojtja és elveszi a bűnt, viszont napról napra erősíti az új embert, sőt

A keresztséget tehát mindennapi ruhánknak kell tekintenünk.

mindaddig hat és változatlan marad, amíg majd ebből a nyomorúságból az örök dicsőségbe jutunk. A keresztséget tehát mindennapi ruhánknak kell tekintenünk, azt kell viselnünk állandó-

an, hogy mindenkor a hitben és annak gyümölcseiben éljünk, hogy megfojtsuk ó emberünket és növekedjünk az újban. ... Mert, ahogy Krisztus, a kegyelem királyi széke, nem távozik tőlünk, nem is akadályozza meg, hogy hozzá járuljunk, noha bünyösök vagyunk, ugyanígy változatlan marad minden kincse és ajándéka. Ha egyszer a keresztségben bűnbocsánatot kaptunk, akkor az érvényes marad minden nap, amíg élünk, vagyis amíg nyakunkon cipeljük az ó embert.”

Nem jelkép, hanem jel

Luther *A zsinatokról és az egyházzól* címmel 1539-ben kiadott könyvében az egyház hét ismertetőjele között másodikként említi a keresztséget, rögtön az Isten ígéje után. Ezt írja: „Másodszor megismerheted Isten népét, vagyis a szent keresztyén népet a keresztség szentségéről, ahol azt Krisztus Urunk rendelése szerint tanítják, hiszik és alkalmazzák. Mert ez is nyilvánvaló jel, drága ereklye, ami megszenteli Isten népét. Mert a keresztség a megújító Szentlélek által való újjászületés szent fürdője (Tit 3,5), amelyben úgy fürdünk meg, mint Isten Bárányának szentséges, ártatlan vérében, és a Szentlélek által megtisztulunk a bűntől és megszabadulunk a haláltól. Ahol ezt a jelet látod, tudhatod, hogy ott bizonyára jelen van az egyház, és a szent keresztyén nép.” A keresztség tehát Isten cselekvése rajtunk, mely által Krisztus kereszthalálának gyümölcsében részesít bennünket. De ahol Isten így cselekszik, az jele annak, hogy ott egyház van. Mert nem a szervezeti hovatartozás, nem az intézmény teszi az egyházat, hanem Isten rajtunk és bennünk végbemenő cselekvése az ígében és a szentségekben.

Nem az intézmény teszi az egyházat.

Tisztelt Olvasóink!

Nagy öröm és megtiszteltetés számunkra, hogy Önt is a Keresztyén Igazság olvasói között tudhatjuk. Bízunk abban, hogy a lapunk által betölteni kívánt szolgálat nem csak nekünk, de Önnek, illetve egész egyházunknak fontos.

Annak érdekében, hogy ezt még sokáig folytathassuk, fontos, hogy a lap anyagiilag stabil alapokon álljon. Januárban minden előfizetőt levéllel kerestünk meg, amelyben kértük az előfizetés megújítását, az előfizetési díj, és az esetleges elmaradás befizetését. Köszönjük mindazoknak, akik továbbra is bizalmat szavaznak nekünk, és megújították az előfizetésüket. A körlevél hatására jelentősen megnőtt a befizetők száma, de még így is Alapítványunknak április végén a 2011–2012-es évekre 443.500,- Ft kintlévősége volt a Keresztyén Igazság előfizetési díján.

Kérjük azon kedves testvéreket, akik elmaradásban vannak, hogy a januári levelünkben jelzett összeget befizetni szíveskedjenek. Amennyiben ez az információ már nem áll rendelkezésre, kérjük, jelezzék az Alapítvány címén, vagy a pal.zaszkaliczky@t-online.hu e-mail címen. Köszönjük.

a kiadó

Ittész Gábor

(1932. május 8. – 2007. szeptember 11.)

Hűséges, sokrétű szolgálatát és az 1997 tavaszától haláláig végzett főszerkesztői munkáját Istennek megköszönve emlékezünk Ittész Gábor testvérünkre születésének 80. és halálának közelgő 5. évfordulója alkalmából. A velünk együtt rá gondoló Olvasóinkat szeretettel emlékeztetjük, hogy folyóiratunk új folyamának 76. (2007. tél) számát Ittész Gábor emlékének szenteltük, ahol a temetése alkalmával elhangzott ígéhirdetéseken és megemlékezéseken túl szolgálatának dokumentumait is megtaláljuk.

Most, a kettős évforduló alkalmából a Győr-Soproni Egyházmegye Lelkészi Munkaközösségének Győrött, 1991. december 13-án tartott ülésén elmondott előadása második részét közöljük. A *Magyarországi Evangélikus Egyház életének jellemzői a mai társadalomban* című előadás itt olvasható 2. fejezete – mutatis mutandis – sajnos mára sem veszítette el egészen aktualitását.

a szerkesztőség

Jelenünk legfőbb jellemzője: a felemáság

Előljáróban az értelmező szótár II. kötetéből (622. l.) idézem a „felemás” szócikk második bekezdését. Ez azt mondja: (átvitt értelemben) „Nem világosan egyértelmű, határozatlan jellegű, se ilyen, se olyan.”

Meg kell mondanom, gondolkoztam azon, vajon nem azt kellene-e inkább mondani, hogy jelenünk legfőbb jellemzője: a kihasználatlan szabadság. Biztos, hogy ennek igazsága is kimutatható lenne sok ponton egyházunk mai életében. Hiszen a pártállami külső nyomás megszűnése korábban elképzelhetetlen módon megnövelte (elvileg s részben gyakorlatilag is) az egyházak, s köztük a mi egyházunk mozgásterét is. Mégis mintha sok tekintetben nem élnénk, vagy nem igazán jól élnénk ezzel a külső szabadsággal. Ennek okáról gondolkodva jutottam

Mintha sok tekintetben nem élnénk, vagy nem igazán jól élnénk ezzel a külső szabadsággal.

arra az eredményre, hogy igazi bajunk a legpontosabban mégis a *felemáság* szóval fejezhető ki, ill. érzékeltethető. Mert még az is, hogy a külső szabadságunkkal nem tudunk jól élni, az is erről a tőről fakad.

Ehhez csak két példát hadd említsek. Az egyik: a megnőtt szabadság magával hozta az iskolai (fakultatív) hitoktatás újraindításának a lehetőségét is. Az igazság az, hogy már valamivel korábban is sejteni lehetett, hogy erre sor kerül. A katolikus egyház mindenestre már jó előre készült a lehetőségre. Központi irányítás mellett időben megszervezték a hitoktatóképzést, színvonalas hittankönyveket készítettek. S amikor a sorompót felhúzták, ők – ha nem is problémák nél-

kül, de – viszonylag könnyen indultak a feladat megoldására. Mi pedig? Ha nem lett volna néhány öntevékeny szolgatársunk önfeláldozó erőfeszítése, talán még most is hittankönyvek nélkül lennénk. Arról nem is beszélve, hogy a hitoktatóképzés hivatalos központi szervezése hol tart nálunk. Mintha nem tartoznék a püspökök és a teológiai akadémia elsőrendű feladatai közé ezeknek a kérdéseknek a megoldása.

A másik példa: a fasori gimnázium. Most nem azokra a vitákra gondolok, amelyek még a kezdet kezdetén például az iskola profiljával kapcsolatban zajlottak, vagy arról, hogy legyen-e kötelező hitoktatás az új Fasorban vagy sem. Most csupán egyetlen dologra utalok: a fasori gimnázium kollégiumának megoldatlanságára. Emlékezünk, milyen diadallal tűzte reform volta önigazolásának zászlajára az egyházi vezetőség a Fasor újraindítását. De az, hogy amiért a Fasort mint evangélikus és országos gimnáziumot egyáltalán újraindítani érdemes, csak kollégiummal képzelhető el, az kinek jutott az eszébe? A kinek pedig eszébe jutott, és szóvá tette, az akadékoskodónak, sőt talán ellenségnek tűnt. Hát mi ez, ha nem felemásság?

A felemásság jellemző az ún. rehabilitációk dolgára is. Ezek sorából csak egyet emelek ki, Ordass püspök rehabilitációját. Talán többen ismerik közülünk az *Egyház és világ* lapjain – ifj. Fabiny Tibor és Frenkl Róbert között – zajlott vitát. Ennek lényege az a kérdés, hogy megtörtént-e Ordass püspök teljes egyházi rehabilitációja vagy sem. Fabiny meggyőzően érvel amellett, hogy ez nem történt meg, és pedig nyilván azért nem, mert akkor ki kellett volna mondani azt is, hogy Káldy püspöksége törvénytelen

Jöttem is, nem is; köszöntem is, nem is; hoztam is, nem is.

volt. Ez pedig többek között az LVSZ számára is roppant kellemetlen lenne. Frenkl ezzel szemben meglehetősen erőtlenül próbál érvelni amellett, hogy megtörtént a teljes értékű rehabilitáció. Az ügy azonban nyilvánvalóan felemássá válik éppen azon a ponton, hogy egyházunk vezetősége és bírósága eddig valóban nem mondta ki hivatalosan, hogy Káldy Zoltán püspöksége törvénytelen volt. Hasonló ez a meséből ismert helyzethez: jöttem is, nem is; köszöntem is, nem is; hoztam is, nem is. Csak hogy ne kelljen kimondani az egyértelmű, világos szót.

A nagy nehezen összehívott zsinatunkra is ezt a felemásságot érzem jellemzőnek. Itt is csak egyetlen témára utalok: az ún. kétlépcsős zsinatra vonatkozó javaslatra. Az egyházunk gyökeres megújulásának irányába mutató terv leszavazása számomra egyértelműen mutatja a felső vezetés pozíciója megőrzésére irányuló törekvését. Nem felejthetjük el ugyanis, hogy a kétlépcsős zsinati javaslat leszavazása nyilvánvalóan az országos felügyelő taktikai győzelmének tekinthető. E taktikázás mögött pedig – úgy gondolom – a vezetőségnek az a félelme állt, hogy a zsinat önfeloszlatása olyan lavinát indít el, amely az egész vezetőség pozícióját megrendítheti. Ezért érdemesnek látszott vállalni a kisebb rossz rizikóját is, hogy ti. nem az országos elnökség marad a zsinat elnöksége, illetve, hogy a zsinatban a második vonalba szorulnak, az alelnökök közé. Ami azonban egyházunkat illetően szinte tragikus ebben az egész ügyben, az az, hogy egy önmagában tulajdonképpen fontos reformjavaslat (váljék szét a végrehajtó és a törvényhozó hatalom) hogyan lett a múlt konzerválásának eszközévé az adott pillanatban – egy magát reformernek nevező ember és egy magát reformernek tartó zsinati többség révén.

Befejezésül a *hogyan tovább* kérdésével kapcsolatban ígértem néhány gondolat felvillanását. De érzékelve a nehézségeket, be kell vallanom, nem könnyű ezt az ígéretemet még csak nagyjából is teljesítenem. Nem azért, mintha nem lennének – hitem szerint jó – javaslataink, amelyek

barátaimmal együtt gondoltunk végig, s amelyek segíthetnék egyházunkat a terhes múlt lezárásában és az új indulásban. Ezek nem titkok, soksy, zor elmondtuk és leírtuk már őket, csak hogy mindeddig nem tudtak áttörést elérni egyházunk közgondolkodásában és elsősorban a

Talán ha mindannyian felismerjük, hogy milyen mélységes teológiai és erkölcsi szakadékban vagyunk.

lelkészek körében. Talán ha mind többen átérzik nemcsak a társadalmunkban meglévő felemásságokat, megoldatlanságokat, hanem ugyanezt egyházunk életében is, talán ha a zsinat többsége is rádöbben arra, hogy milyen óriási felelősség van a vállán, talán ha mindannyian felismerjük, hogy milyen mélységes teológiai és erkölcsi szakadékban vagyunk, s talán ha igazán nagygyá lesz szívünkben a vágy egyházunk megújulása után, akkor igazán tenni is tudunk érte valamit. Azt, ami a feladatunk. Aminek felismerése és vállalása nélkül hamisan cseng az imádság: Jövel, Szentlélek Úristen, adj megújulást egyházunknak.

Elindult az Ordass Lajos Alapítvány honlapja

Honlapunkat az Ordass Lajos Alapítvány tartja fenn, és a Kuratórium szerkeszti. Célunk az Alapító okirat szerint Ordass Lajos püspök úr lelki és szellemi örökségének ápolása, megismertetése, valamint a magyarországi evangélikusság XX. századi történetének bemutatása. Honlapunkon Ordass Lajostól származó és Ordass Lajosról szóló dokumentumokat és tanulmányokat, a diktatúrák idején hitvalló életet élt testvérek sorsát feldolgozó írásokat teszünk közzé. Igyekszünk széleskörűen bemutatni az embert és hitet próbáló XX. századot, de elsősorban oly módon, hogy az egyes személyek helytállását helyezzük a középpontba. Azért tesszük ezt így, mert valljuk, hogy a Szentlélek Úristen elsősorban rajtuk, és nem az akkori hatalmasokon keresztül tartotta meg kicsiny evangélikus egyházunkat. Honlapunk egyelőre elsősorban a Keresztyén Igazság anyagára alapoz, de – anyagi lehetőségeink szerint – igyekszünk a tartalmat folyamatosan három nyelven bővíteni, ezért kérjük, időről időre látogasson vissza. Várunk minden olyan dokumentumot, emléket, amely alapítványunk célkitűzéseihez kapcsolódva gazdagíthatná a ránk bízott üzenetet.

A honlap címe: www.ordass.hu

Az istentisztelet teológiája Luthernél¹

Die Theologie des Gottesdienstes bei Luther Egy elfeledett könyv ismertetése

23 évvel ezelőtt rövid, néhány hónapos herfordi ösztöndíjas időm alatt egy kora délután csöngött a postás, és egy kis könyvcsomagot nyújtott át. Mint afféle „öregcskedő” diák, aki az ösztöndíjából könyvtárat gyűjtöget magának, megörültem – mint minden könyvnek. Amikor kinyitottam, a könyv első címlapján két ajánlás is fogadott: Az egyik nyomtatva, a másik kézzel írva. Meinen ungarischen Amtsbrüdern – így a nyomtatott. „Ein neues Lied wir heben an...” (Luther 1523). Ifj. Hafenscher Károlynak szeretettel: Vajta Vilmos – ez volt személyes kézjeggyel ellátva. Akkor és később sokáig nem is tudtam, milyen kincset tartok kezemben. A címmel találva éreztem magam: magyar szolgatársaimnak. A személyes leírás pedig új ének megszólaltatására biztatott. Vajta Vilmos – talán édesapámtól – tudta, hogy zeneakadémiai karvezető tanulmányaimat egyházzenei ismeretekkel próbálom kiegészíteni. Akkor egyházzenei tanszék Magyarországon még nem volt.

Vilmos bácsi – akivel a köszönő sorok nyomán elkezdtem levelezni – nem is tudta, milyen „lavinát” indított el. Két identitás elindult egymás felé és hamar egymásra talált. A végzett (még fiatal) csengődi lelkész és a Fóton megfertőzött egyházzeneész, a teológia és a muzsika szoros kapcsolatba került és egybefonódott. Mert bár teljes egészében csak évekkel később gyúrtam át magam a könyvön, a

Az istentisztelet lényegét próbálja megragadni.

zene és a teológia találkozásából itt született életre szóló program: a liturgia szeretete, művelése, megélése és megmutatása. Persze, sok más tényező is gazdagította ezt a folyamatot, de úgy gondolom, amikor kézbe vettem Vajta Vilmos könyvét, eldőlt az irány.

Mondhatná bárki, hogy ez magánügy. Hadd mondjam el, nem csak nekem jelent sokat ez a könyv. Bármilyen, istentiszteleti életet érintő alapvető szakirodalmat lapozok fel, az utalások közt ott látom Vajta Vilmos művét. Bármilyen komoly liturgia-teológiai tanulmányt veszek kézbe, a bibliográfiában, az alapművek között ott szerepel Vajta Vilmosé. Bárhol járok – résztvevőként vagy előadóként – liturgikus konferencián, utalás történik e kötetre. Nem csak az ötvenes évek szakirodalmában – Vajta kötete 1952-ben jelent meg –, nem csak az evangélikus szakemberek közösségében, de ökumenikus berkekben is, nem csak az európai (német vagy svéd), de a tengeren túli angolszász liturgusok közt is. Vajta Vilmos ugyanis a „szakmában” az egyik legfontosabb iratot tette le az asztalra.

Miért érdekes ennyire ez a könyv – amely eredetileg Vajta Vilmos lundi (svédországi) tanulmányútjának gyümölcse? Azért, mert az istentisztelet lényegét próbálja megragadni. Elsősorban

¹ Elhangzott 2012. január 28-án a révfülöpi Ordass Lajos Oktatási Központban tartott Luther-konferencián.

nem Lutherről akar írni, hanem arról, hogy Luther egyháztisztító és egyházújító munkája nyomán hogy derült újra fény a korábban sokféle tévelygés miatt rejtve maradt, homályba vesztett igaz istentiszteletre, az istentisztelet titkára, tartalmára, formájára.

Luther mint szerzetes, mint teológiai tanár, mint gyakorló igehirdető nap mint nap találkozott azzal az élménnyel, hogy a teológia és liturgia egymásra mutatnak, egymásra utalnak és egy-

másra épülnek. Számára teológiai szükség-szerűség volt, hogy a középkor istentiszteleti életét és az istentisztelet reformációját egymással szembeállítsa, és ebből gyakorlati kö-

Megrajzolható a lutheri liturgia.

vetkeztetéseket vonjon le. Luther művei – állítja Vajta Vilmos – megmutatják, hogy Luther teológiája és az istentisztelet-reform szorosan összefüggenek. A könyv így vizsgálja azt, hogy a reformátor egész teológiája és az istentisztelet teológiája között milyen rendszeres kapcsolat áll fenn. Egész teológiája hatott az istentiszteletről alkotott véleményére, és istentisztelet-teológiája hatott egész teológiai gondolkodásmódjára és rendszerére (értsük jól, hiszen Luther nem volt rendszeres és rendszerező teológus).

Vajta mindezt úgy teszi, hogy figyelemmel van a mai korok istentiszteleti életére és az istentisztelettel kapcsolatos aktuális kérdésekre. „Szeretném aláhúzni, hogy senki sem állítja, hogy Luther az istentisztelet-teológia minden kérdésére válaszolt volna, ezzel az istentisztelet-teológia mai kérdéseire is.”²

A szerző úgy dolgozza fel a témát, hogy áttekinti a hatalmas Luther-irodalmat, és a teljeset látva irányítja rá a vizsgálódás fényét az istentisztelet-teológiai kérdésekre. Igehirdetések, teológiai előadások, reformátori iratok, asztali beszélgetések gondolatai kerülnek a nagy gyűjtőbe, hogy azután az istentisztelet mágnesével kiemelje a nagy egészből mindazt, ami a témához kapcsolódik. Luther – bár ismerjük néhány konkrétan istentisztelettel foglalkozó munkáját – nem dolgozott ki semmiféle teológiai rendszert, így istentisztelet-teológiát sem. De elmélyedve iratainak összességében – s itt végzett Vajta hatalmas munkát – összeáll a kép, megrajzolható a lutheri liturgia.

Vajta Vilmos két részre tagolja művét. Első rész: Az istentisztelet teológiájának alapvonatkozásai; Második rész: Az istentisztelet teológiájának kibontakozása (fejlődése)

Az első rész kezdő fejezete hallatlan izgalmas témát vet fel: Istentisztelet és bálványimádás. A Tízparancsolatról és annak értelmezéséről sokat beszél a reformátor. Az első parancsolat Luther istentisztelet-értelmezésében különösen is nagy hangsúllyal szerepel. Én vagyok az Úr, a te Istened, ne legyen más istened! Az igazi istentisztelet az első parancsolat betöltése. Aki hitben betölti, az istentiszteletet végez, aki hitetlenségben az első parancsolatnál elesik, az bálványimádóvá válik. Harmadik út Luther számára nincs. Vagy Isten a mi Istennünk, azaz az ember bizalmas közösségben él az egy igaz Istennel – és akkor minden további nélkül adott az igaz istentisztelet –, vagy az igaz Istent hitetlenségben elutasítja, s akkor már bármit is tesz, bálványimádásról beszélünk. Istent mindennél jobban félünk és szeretnünk kell... Csak a hitben tudjuk

2 Bevezetés XIX. lap

őt megragadni. A hit Luther számára sohasem üres, formális kifejezés. Az élet lényegéhez tartozik: vagy Isten uralma alatt él az ember – hitben –, vagy más istenek (bálványok) uralkodnak rajta. Isten, hit, bizalom – keresztyéni módon minősített fogalmak. Az istenhit ugyanis mindig a Krisztus-hithez kapcsolódik. Csak Krisztusban és Krisztus által mondhatja az ember Istent az „én Istenemnek”. A hit pedig csak „én Istenemről” tud. Hiszen Krisztusban lesz nyilvánvalóvá, hogy Isten nem önmaga számára létező Isten, hanem értünk-Isten, aki az emberhez fordul, hogy közösségbe lépjen és éljen velünk.

Minden, amit Luther a hitről és Istenről (Isteni közösségről és vallásról) mond, összefügg

az istentisztelettel. Nem arról van szó, hogy az ember valamilyen istentiszteletet (kultuszt) választ magának, hanem a vallása által benne van egy istentiszteleti viszonyban. Az, hogy valakinek Istene van, azt jelenti, hogy annak istentisztelete van. Az ember hite az istentiszteleti cselekmény. A kettő közvetlenül össze van kötve. Ez az Isten imáadására és a bálványimáadásra egyaránt vonatkozik.

Az igazi hit aktív (tevékeny) hit, amit Krisztus ural, és ami egyben harc az ördög munkáival és a bálványimádással. Ez pedig már az igaz istentisztelet gyakorlása. (Így és ezért beszél Luther egyformán a templomi istentiszteletről és a hétköznapi tevékenységének istentiszteleti értékéről.)

Az egyetlen Istennel való közösség, amiben az ember létezhet, az Isten által kínált közösség. Ez a közösség adott abban a világban, amibe Krisztus eljött és testet öltött. Az inkarnáció ezért az istentisztelet egyik kulcsfogalma Luthernél.

Abban a pillanatban, amikor Luther Istentől beszél, az istentiszteletről beszél, ez pedig elválaszthatatlan a Krisztusban megismert Istentől. Ezért az istentiszteletnél nem az emberi válaszról, az Istennel való viszonyra történő emberi reakcióról van szó. Ez ugyanis autonóm embert feltételezne, aki a saját maga ura, aki eldöntheti, hogy istentiszteletet végez-e vagy sem.

Ahol Isten (a kinyilatkoztatott) velünk valamit tenni akar, ott van istentisztelet. Istentisztelet és kinyilatkoztatás ugyanaz a realitás: Isten és ember közössége földi viszonyok között. És itt eljutottunk a *Deus predicatus* és a *Deus cultus* fogalmaihoz. Luther szerint Isten cselekedetei mindig igéjével függnek össze. Istentisztelet elképzelhetetlen az ige kinyilatkoztatása nélkül.

A következő fejezetben – amely a *Beneficium* és *sacrificium* címet viseli – Vajta Vilmos az istentisztelet igazi titkát világítja meg Luther teológiája alapján. A Krisztus által alapított mise ajándék (adomány, *beneficium*), ez pedig szemben áll a katolikus miseáldozat-gondolattal, amely jó cselekedet, érdem (*sacrificium*). Ez döntő különbség. Luther nem megújítani akarta az istentiszteletet, hanem megmutatni és megélni az igaz istentiszteletet, amely mindig az Isten ajándéka. (Mennyire fontos hát, hogy jól értsük az istentisztelet kifejezést: nem mi tiszteljük az

Az, hogy valakinek Istene van, azt jelenti, hogy annak istentisztelete van.

Ahol Isten ... velünk valamit tenni akar, ott van istentisztelet.

Isten, hanem Isten tisztel meg minket igéjével, rajtunk végzett cselekedeteivel, jelenlétével. Isten ajándékoz meg minket a vele való közösséggel!)

Vajta Vilmos felhívja a figyelmet arra, hogy Luther miseáldozat elleni küzdelme sajnos olyannyira beárnyékolja a miseliturgiával kapcsolatos gondolatait, hogy sokan megfeledekzenek arról, milyen pozitívan beszélt a liturgia szépségéről, gazdagságáról, értékeiről. A mise történetének sokféle hordaléka, ami ráakódott a mise

lényegére – krisztusi eredetére és rendelésére –, elhalványítja azokat az értékeket, amiket a reformátor máshol különösen sokat emlegetett. A mise megrontása és a krisztusi út-

A kétféle mise – a krisztusi és római – az istenképükben térnek el egymástól.

ról való letéritése az egyház legnagyobb szegényfoltjainak egyike.

A kétféle mise – a krisztusi és római – az istenképükben térnek el egymástól. Az igazi mise istenképe a kegyelmes és nem a haragvó Isten. A Krisztus által alapított misében a kegyelmes Isten cselekszik rajtunk, és a megbékélés ajándékát adja, míg a pápa miséje a haragvó Istenel számol, aki megbékélést követel. Luther – mint miséző pap – mindezt a saját bőrén érezte. Az asztali beszélgetésekben arról beszél, hogy szerzetes korában a mise kánonjának olvasásakor úgy megrettent, hogy elhagyta az oltárt, és félbeszakította a misét. Csak előljárója határozott kérésére fejezte be a misét. Ez a félelem a mise kánonjában megjelenő áldozati gondolattal függött össze.

A Krisztus alapította misében azonban nem a mi áldozatbemutatásunk zajlik, hanem Isten legnagyobb ajándékát kapjuk. Ez az igazi testamentum. A kísérő mozdulatoknak, rítusoknak is erről kell szólniuk. Az eleváció – nem Krisztustól való, de – ha az Isten ajándékának felmutatását jelenti, megtartható.

Az ige nyilatkoztatja ki Isten cselekedeteit.

Az istentisztelet ebben az értelemben a hittel és nem a cselekedetekkel függ össze. Nem mi cselekszünk, nem mi mutatjuk be a haragvó Istennek a kiengesztelő áldozatot, hanem Isten ajándékozza ne-

künk önmagát – és benne mindent –, ezt pedig hittel ragadhatjuk meg. Azaz: rábízunk magunkat a cselekvő, ajándékozó Istenre. Ezért amikor Luther a hitről és a cselekedetekről beszél, akkor a mise különböző használati módjait tárja elénk... A hit, amivel megragadjuk Isten ajándékát, és ezzel szemben a cselekedetek, amelyek ki akarják érdemelni Isten adományait. Luther határozottan állítja, hogy egyik a másikat kizárja. Vagy hit, vagy cselekedetek. Isten azonban csak a hit igazságát számítja be, fogadja el.

Vajta azzal folytatja, hogy a mise rendjére fordítja a figyelmünket. Közösségi istentiszteletről beszél (missa communionis), és nem magánmiséről (missa privata).

A misét Krisztus alapította, s az a teremtő Isten hitben megragadható kegyelmi ajándéka, akkor tehát azt el kell fogadni. Ha pedig Isten cselekszik, akkor az ember elfogadója az ő művének. Ezért szükség van gyülekezetre, amely ezt az adományt befogadja. Ahogy a prédikáció hallgatóságot, egy hallgató gyülekezetet feltételez, úgy elképzelhetetlen a keresztesítés vagy az úrvacsorai mise az adományokban részesedő gyülekezet nélkül.

Luther a mise két fontos, elhagyhatatlan részeként a következőket jelöli meg:

– először: Krisztus művének hirdetését, ami a legpregnansabban a szereztetési igékben van összefoglalva

– másodszor: a kenyér és a bor szétosztását a gyülekezetben. (A két szín alatt történő osztás Luther számára megkérdőjelezhetetlen volt.)

Az úrvacsorában Krisztus áldozata válik jelenlővé. Áldozatról beszél a reformátor, de ez Krisztus megbékélési műve. Luther teremtéshite ellentétben áll azzal a gondolatmenettel, hogy a föld kincsei eszközök lehetnek Isten kegyelmének elnyerésében. Nem mi visszük Isten elé és áldozzuk fel földi javaink valamelyikét (pl. kenyér és bor), hanem Isten ajándékozza magát nekünk, s ölt testet a földi lét elemeiben. A mise és az incarnatio szorosan összetartoznak. Az istentisztelet az ajándékozó Isten gyógyulást és üdvösséget hozó adománya gyülekezete számára az emberré lett és szenvedő Krisztus által. A gyülekezet hitben részesedik ebben az adományban, és így részese lesz az Istennel való közösségnek is. Így válik az istentisztelet Krisztus áldozatában való részesedéssé.

A második nagy részben, ahol Vajta a lutheri istentisztelet-teológia kibontakozásáról, fejlődéséről ír, az istentiszteletet mint Isten cselekedetét mutatja be.

Elsőként az igéről beszél, amelyet Isten a legkülönbözőbb csatornáit felhasználva hirdettet az ő népének. Az ige lendületben van, ereje, hatékonysága megtapasztalható. Krisztus maga az ige.

Őbenne, őáltala szól és mutatkozik be az Isten. Az igében lehet megismerni a Mindenható. Az ige nyilatkoztatja ki Isten cselekedeteit: amit Isten népével a múltban cselekedett, amit Isten most közöttünk végez, és amit Isten – ha megszólal az ige – létrehoz és meg-

teremt. Amikor pedig az ige megszólal, akkor az egyszerre az üdvösségtörténetet összefoglaló szó, de egyben teremtő igeként az üdvösségtörténet folytatója. Amit tesz, értünk teszi – ezt hirdetteti evangéliumában, amely miránk, emberekre, maiakra is érvényes. Isten igéje elsőrenden a Szentírásban található – mondja Luther, s az írás Krisztus és az ördög hadszínterévé válik abban a pillanatban, amikor az ember kézbe veszi, hirdeti és magyarázza. Az írás maga is prédikáció, tehát prédikálni kell azért, hogy az legyen, ami: az embernek szóló üzenet. Az igében maga Krisztus harcol mindaz ellen, ami tönkreteszi a világot és az embert.

Luther kétféle – középkorból átvett – istentiszteleti formát vesz figyelembe, amikor az ige-hirdetés istentiszteletbeli szerepéről szól: az imaórát (hora canonicae) és a misét. Luther mind a kettő esetében előírja a prédikációt, és nem elégszik meg csupán az igeolvasással.

Luther számára kulcskérdés volt az úrvacsorában Krisztus jelenléte. Erről olvashatunk a következő fejezetekben. A reformátor beszél a mindenütt jelenlőről és az értünk, a számunkra jelenlőről. Isten mindenütt jelen van. A mindenütt jelenlő Istenből részesedik Krisztus.

Az írás *Krisztus és az ördög hadszínterévé válik abban a pillanatban, amikor az ember kézbe veszi, hirdeti és magyarázza.*

Krisztus jelenléte ... *eseményé válik az igében és a szentségben.*

Isten és Krisztus lelki jelenléte az igében és a hitben jelenti azután az istentiszteletben való jelenvalóságát. Az istentiszteletben, ahol a gyülekezet megérzi, hogy Krisztus értünk van jelen. Értünk-jelenvaló. Ezt Luther külön is, részletesen is kifejti az úrvacsorában való jelenléttel kapcsolatban. Az ige foglalja magában Krisztus jelenvalóságát. A hirdetett igében Isten minden művét kinyilatkoztatja, és az igében zárja magát Krisztus a szentségekbe (a keresztségbe és az úrvacsorába). Veletek vagytok – ígéri a tanítványoknak. Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben... (Mt 18,20). Ahol tehát Krisztus testének tagjai az imádságban és az áhítatban együtt vannak, ott van közöttük Krisztus.

...Miért van jelen Krisztus.

Ezt a jelenléte azonban nem tekinthetjük önmagában. Az ige és a szentség az emberekért van jelen, a valóságos jelenléte tehát személyhez kapcsolódó. Krisztus jelenléte jelenléte a hit számára. Nem statikus jelenléte, hanem eseményé válik az igében és a szentségben.

A valóságos jelenléte a kenyérben és a borban azonban nem a transsubstantiatio (átlényegítés, átváltoztatás) által lesz valósággá. Luther, szemben a középkori skolasztika tanításával, az úrvacsora kapcsán nem transsubstantiációról, hanem consubstantiációról beszél. (Ha egyáltalán Luther gondolkodása begyömöszölhető a filozófia substantiáról, azaz a lényegről szóló skatulyájába.)

Luther számára ugyanis a döntő kérdés nem az volt, hogy hogyan, hanem az, hogy miért van jelen Krisztus. Ezt a kérdést pedig ezzel a formulával válaszolta meg: értünk. A mi üdvösségünkért.

A konsekráció Luthernél ígéret. Az, amikor elhangzanak az elemek fölött a szerzési igék, Luther számára Krisztus jelenlétének ígérete hangzik az ige által. Ezért azután nem a pap (lelkész) konsekrál, hanem Krisztus maga, aki megszólal: ez az én testem, és ez az én vérem.

Az egyházi szertartásoknak van-e köze a hit cselekedeteinek istentiszteletéhez.

Ezek az elemek nem jelek csupán, hanem Krisztus jelenlétének hordozói. Nem csupán kenyér és bor, nem is jelkép. Krisztus teste és

vére. Ezekre mondja ígéretét: jelen vagyok a kenyérben és a borban.

Az egyház, és azon belül a szolgálók tisztáz az, hogy Isten ajándékát nyújtsák. Az ígét hirdesék, a szentségeket kiosszák. Szolgálat – másokért, mások számára. Hírvivők kellene, hogy a hír eljusson, és a hír valóban hír legyen. Isteni hivatal ez, mert ezeken a szolgálatokon keresztül Isten cselekszik a világban. Nem jogosítja fel viselőit arra, hogy uralkodjanak, annál inkább arra, hogy szolgáljanak.

A következő fejezet ezt a címet viseli: Az istentisztelet mint a hit cselekedete. Ez az eddigiekhez képest a másik oldal. Eddig kiderült, hogy Isten cselekedetei összefüggenek a hittel.

A hit mint istentisztelet, a hit részesedés Isten művében, a hit mint az ige hallgatása és a szentségek használata – ilyen alcímeket olvashatunk a következő szakaszban. A központban tehát a hit áll. A hit, amely elfogadja és befogadja Isten üdvösséges cselekedeteit, és megragadja az igében és a szentségben Krisztus valóságos jelenlétét. A hit az, ami egyedül méltóvá tesz,

a hitelenség tesz méltatlanná a találkozásra. A szentségek gyakorlata nem a személyes méltóságra épít, hanem Isten cselekedeteire.

Vajta Vilmos hosszan foglalkozik Luther teológiájának vizsgálatakor a hívő ember hálaáldozatával. Erre most hely- és időhiány miatt nem térünk ki.

A tanulmánykötet vége felé fontos, sokak számára egészen izgalmas kérdés kerül elő. A fejezet ezt a címet viseli: Hit (szabadság) és szeretet (rend) az istentiszteleten.

Ennek a résznek az első fejezete a hitről és az Isten művét hitben elfogadó istentiszteletről szól. A második fejezet összességében arról szól, miként részesednek a hívők Krisztus halálában és feltámadásában az ő emberük halálával és az új teremtmény életében.

A harmadik fejezet az istentisztelet rendjével, a ceremóniával, a rítussal foglalkozik. A kérdés ebben a vonatkozásban is az, hogy az

egyházi szertartásoknak van-e köze a hit cselekedeteinek istentiszteletéhez. Luther a keresztyén hitet mint szabadságot mutatja be, és a keresztyén embert mint a szabadság emberét. A hit szabadságot jelent minden emberi műtől, cselekedettől, törvényi előírástól és ezáltal minden egyházi ceremóniától. A hit belső embere semmit nem visz az Isten elé, hanem mindent Istentől fogad el az evangéliumban rejlő ajándékként. A szabadság tehát abban van, hogy Isten jön hozzá, és nem neki kell kiépítenie az utat Istenhez. Kegyes cselekedetek vagy istentiszteleti szertartások nem készítenek utat a mennybe. Egyedül Krisztus az út. A belső, az új ember tehát nincs kötve semmilyen időhöz, helyhez, emberi intézkedéshez. Az ő istentisztelete az evangélium és a hit. A hit pedig nem külső dolgokból áll, hanem a szív bizodalomból, amelyet Krisztus művére épít. Ezt azonban jól kell értenünk. Az emberi dolgoktól szabadok vagyunk, de kötve vagyunk mindahhoz, ami Istentől való, ami Isten kinyilatkoztatása. Nem vagyunk szabadok a külső igétől és a szentségek külső dolgaitól. Isten külső dolgaihoz való emberi kötöttségünk ugyanis a hit szükséges része és kifejezője annak, hogy a szabadság mindig csak a Krisztushoz való kötöttségben értelmezhető.

Innen érthető az, miért és hogyan kritizálta Luther a pápista misét és a kegyes rajongók gyakorlatát egyaránt. A belső ember istentiszteletét és a külső, az emberek előtt zajló életét élesen szétválasztotta. Az élet, amit egymás előtt (emberek előtt) élünk, sokféle emberi cselekedethez kötődik. Ezekhez tartoznak az egyházi ceremóniák is. Ahogy a keresztyén ember cselekvő, aktív ember, emberi művek között éli életét, úgy az istentisztelettel kapcsolatban is szüksége van emberi művekre, cselekedetekre. Amíg emberek vagyunk, az istentisztelet is olyan esemény, ami bizonyos időhöz, napokhoz, konkrét helyhez tartozik. A szentségek kiosztása is a lelkész személyéhez kötött – méghozzá a gyülekezet közösségében, ahol az imádság és az istendicséret egy bizonyos viszonylatba, kapcsolatrendszerbe helyez minket. Nem is kell idéznem a jól ismert lutheri tézist:

Nem vagyunk szabadok a külső igétől és a szentségek külső dolgaitól.

A szertartás – mondja Luther – előkészíti az építkezést.

a keresztyén ember mindentől szabad és mindenkinek a szolgája. A viszonylatokat kell tisztázni. Luther még hozzáteszi, hogy az ember az Isten előtt egy *egyedüli személy*, de kint a zajos világban egy *viszonylatokban létező személy*. (Person in relatione.) Össze van kötve, egybe van zárva embertársával. Az egyházi szertartásokkal kapcsolatban ez azt jelenti, hogy ezek kötve vannak az Istennel való viszonyunkhoz, de lényeges feladata van az emberekkel való viszonyunkban is. A szertartás eszköz, amivel hitünket gyakoroljuk. Funkciója az, hogy rámutasson a hitre, de semmiképpen sem az, hogy hitet ébresszen. Hitet ugyanis a Szentlélek ébreszt az evangélium által. A szertartás – mondja Luther – előkészíti az építkezést. S itt jön az alapvető kérdés, hogy a szertartás evangéliumorientáltságú vagy sem.

A külső embernek szüksége van rendre. A szeretet és a rend összetartozik. A belső emberünk, amely Isten előtt él, szabad minden rendtől, de a külső emberünk – az embertárs szeretete érdekében – megkívánja a rendet. A külső rend és szertartás hit nélkül nemcsak üressé, hanem átokká válhat, ezért veszélyes. A hitben azonban ez is áldássá lehet, és az evangélium előkészítőjévé válik.

A keresztyén ember hitben és szeretetben él. Ez nem valamiféle kompromisszumos közeputat jelent a katolikusok és a kegyes rajongók között, hanem azt a kétféle megközelítést, amely a teljes valóságot próbálja kifejezni. A hitben Isten előtt (szabadság), és szeretetben az emberek előtt (jó rend).

A mi egyházainkban a keresztyén ember számára meg tudjuk mutatni a helyes keresztyén misét.

Luther így dolgozott az örökölt, évszázados hagyományon, s ezért nem alkotott új liturgiát. A meglévő formákban megtalálta a jó eszközt,

ami megtisztítva a torzulásoktól hordozhatja az evangéliumot.

Luther szavait olvasom a befejező gondolatok előtt: „Istennek legyen hála, a mi egyházainkban a keresztyén ember számára meg tudjuk mutatni a helyes keresztyén misét, a Krisztus alapítása és rendelése szerint, és ahogyan azt Krisztus és az egyház helyesen gondolja.

Kedves Testvérek, summázom: (Tételek:)

Istent, az ő kegyelmes lényét a hit által ragadjuk meg. Ha hiszünk, van Istenünk, ha nem hiszünk, csak bálványunk van.

Az istentisztelet Isten ajándéka, és nem az ember jó cselekedete.

Luther számára az istentisztelet a teológia, azaz az Istenről szóló tudomány csúcса és beteljesülése volt: Isten és ember találkozása az igében és a szentségekben.

Isten igéjében mutatkozik be és nyilatkoztatja ki önmagát.

Luther számára az úrvacsora nem az istentisztelethez csatlakozó cselekmény volt, hanem az istentisztelet magjához és közepéhez tartozott.

A hit befogadja az igét, és részessé tesz Krisztus áldozatában – kereszthalálában és feltámadásában.

A belső ember Isten előtt állva szabad minden kötöttségtől, a külső ember viszont – az egymás iránti szeretet kedvéért – rászorul a jó rendre, annak kötöttségére.

Befejezés:

Meinen ungarischen Amtsbrüder – így hangzik a könyv hivatalos ajánlása. Érthető ez szűkebben is: a lelkészi szolgálatban állóknak. De értelmezhető ez – az egyetemes papságnak megfelelően – minden magyar evangélikusra, gyülekezeti tagra. Egy neves magyar professzor – aki-re joggal büszkék lehetünk –, olyan munkával ajándékozott meg, amely nem egy kis réteg szakmai csemegéje, hanem hitünk alapjait érintő feltáró, bemutató, helyesen értelmező tanulmánya. Jó lenne, ha a reformáció 2017-es jubileumára magyarul is kézbe adhatnánk.

A Fraternitás Lelkészegyesület, a Magyarországi Luther Szövetség és az Ordass Lajos Alapítvány teológiai pályázatot hirdet a lutheri teológia jobb megismerése, valamint Ordass Lajos mártírsorsú püspök életművének teljesebb feltárása céljából.

A pályamű címe:

ILLÚZIÓK ÉS REALITÁSOK

A politikai változások teológiai értékelése Ordass Lajos igehirdetéseiben és egyéb írásaiban a második püspökség idején

A pályázat terjedelme: 40-60 oldal, jegyzetek nélkül, dupla sortávolsággal.

A pályázat jelíges. Kérjük a pályázókat, hogy munkájukhoz mellékeljenek egy zárt borítékot, amely tartalmazza a jeligét, a nevüket, a címüket és a telefonszámukat.

A pályaműveket **2012. szeptember 15-ig** várjuk 2 példányban a Fraternitás Lelkészegyesület címére: Evangélikus Lelkészi Hivatal 8200 Veszprém, Kossuth u. 4.

Az elbírálás tervezett határideje: 2012. október 31.

A legjobb pályamunkákat díjazzuk: I. helyezett 100.000 Ft,
II. helyezett 80.000 Ft, III. helyezett 60.000 Ft.

A tanúságtevők, mint aranytartalékaink

Beszélgetés Szabó Gyula mezőörsi plébánossal

Amikor 1986-ban elvittek sorkatonának, a bevonulás előtt néhány lelkipásztortól útravaló lelki táplálékot kértem. Szabó Gyula akkori tatabányai káplán nem sokkal azelőtt került az alsógallai plébániára. Akkor még nem gondoltuk, hogy sok évvel később szolgatársak, sőt szomszédok leszünk az Úr szőlőjében. Amikor most leültünk beszélgetni a múltfeltárásról, sok mindent megértettem a jelenből is...

– *Ahányszor csak találkozunk, mindig vidámnak látlak, pedig az az ügy, amelybe beleástad magad – az egyház közelmúltjának a feltárása –, korántsem egyszerű. Mik voltak a vállalkozásod előzményei?*

– Egészen kisgyermek korom óta kiváló papjaim voltak. Például Brenner László, akinek az öcsét meggyilkolták Zsidán. Sopronban is nagyon jó káplánjaim voltak, akiktől sokat tanultam. Fel tudtam nézni ezekre az emberekre, hitelesek voltak a számomra. Ők voltak a példaképeim.

Természetes volt számomra, hogy akik eddig üldözöttek voltak, azok előrelépnek.

Nem voltak megalkuvók és pontosan lehetett tudni, hogy életük végéig egy kis településen maradnak, vagy éppen soha nem lesznek plébánosok. Természetesen ezek mind üldözött emberek voltak. Aztán megismerked-

tem Bulányi Gyurka bácsival, a Bokor közösséggel, és ebben a körben ugyanazt tapasztaltam. A 90-es évek végén, a 2000. évek elején pedig a Lénárd Ödön hagyatékát gondozó Tímár Ágnes apátnővel találkoztam, akik hasonló gondokkal küzdöttek egész életükben. Ők voltak a lelki tanítómestereim. És büszke vagyok rájuk most is.

Szerkesztőségünk, és lapunk kiadója az Ordass Lajos Alapítvány elkötelezett támogatója az egyházunkban folyó tényfeltárásnak. Szabó Gyula mezőörsi plébánost – aki a római katolikus egyházban végzi a tényfeltárás nehéz munkáját –, ezért kerestük meg, és kértünk tőle interjút. A vele való beszélgetés apropóját a közelmúltban megjelent könyve adta, melynek címe: *A Pápai Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963–1989)*. Az interjú után részletet közlünk a könyvből.

a szerkesztő

Amikor a rendszerváltozás bekövetkezett, természetesen azt hittem, hogy ez az egyházon belül is megújulást és személyi változást is fog eredményezni. Természetes volt számomra, hogy akik eddig üldözöttek voltak, azok előrelépnek, és valóban hiteles emberekként rájuk kell építeni a jövőt, nem pedig azokra, akik érdekből, karrier és egyéb szempontok alapján érvényesültek az egyházban. És nagy meglepetéssel kellett tapasztalnom, hogy semmi változás nem történt a katolikus egyház felső vezetésében. Minimális változás a professzorok és a nagyobb gyűlésekben lévő plébánosok esetében annyiban volt, hogy akik nagyon érintettek voltak, a korfa miatt átköltöztek a túlsó világra, de a tanítványaik, vagy a hozzájuk mentalitásban közel állók a pozíciójukban követték őket. Tehát nem következett be az a személyi, szemléletbeli, és értékrendbeli megújulás, amit vártam.

De mindezt még lenyeltem volna. Viszont nálam az verte ki a biztosítékot, hogy a papnövendékek olyan szellemben nőnek fel még ma is, melyben azt az álláspontot hallják, hogy a kollaboránsok és békepapok mentették át az egyházat a pártállam idején. Ez az, amit nem így tapasztaltam meg az életemben. Fájó pont még, hogy már alig élek az egykor üldözöttek közül, és a mai fiatal nemzedék nem ismeri őket. De ami még ennél is rosszabb; nem is kíváncsiak rá, az előjárók pedig nem figyelnek oda, hogy megismertessék a hiteles tanúkat a következő nemzedékkel. Ezért azt gondoltuk, hogy itt az idő, le kell ülni, és elő kell venni az anyagot. El kell menni a levéltárakba, és így indult el ez a munka.

Távollétemben *egy házkutatást tartottak a szobámban.*

– *Volt-e valami sérülés az életedben, ami még inkább motivál a múltfeltárásban? Például téged be akartak-e szervezni, vagy figyeltek-e? Tehát amikor a saját bőrdön tapasztaltad, hogy itt valami baj van.*

– Engem beszervezni nem akartak soha. Mikor katona voltam, a második évben civilek között dolgoztam. A katonatiszt-feleségek közt írnok voltam, és ott dolgozott az elhárító tiszt felesége is. A férje mindig rajta keresztül üzent nekem, hogy most már hagyjam abba az illegális tevékenységet. Ugyanis ott sokszorosítottuk a szentírási részeket, az énekeket. De engem soha nem kerestek így meg.

Tatabányán történt, hogy egyszer eljött hozzám Rigó Pál, az egyházügyi titkár. Én az elején leszögeztem, hogy nem kívánok vele tárgyalni. Erre egy perc alatt elhagyta a szobámat. Viszont dokumentálhatóan a megfigyelésem 1982-83-tól történt. De nyilván a katonaságnál már készültek jelentések rólam.

– *Volt tudomásod erről?*

– Erősen sejtettem, ugyanis volt, amikor halálosan megfenyegettek. Vagy nem kaptam útlevelet 1983-ban Svájcba. Visszaírták, hogy a kiutazásom súlyos közérdeket sért. Szóval sejthető volt, de ez nem dokumentálható.

– *Amikor én 1986-ban felkerestelek az alsógallai plébánián, hogy lelki útravalót kérjek tőled a bevonulásom előtt, nem is gondoltam, hogy milyen események zajlanak körülöttem.*

– Igen, amikor ott voltam káplán, abban az időben történt, hogy megüzenték nekem: vigyázzak, mert könnyen érhet kamionbaleset. Az ilyen fenyegetéseket én mindig ki is prédikáltam a templomban. Ez egyfajta önvédelem volt. A lelki-gyakorlatainkat figyelték. Amikor 1986-ban Bulányi Györgyöt meghívtuk Tatabányára, abból nagy balhé lett, még a rendőrség is kijött hozzám utána. Akkor rögtön el is helyeztek onnan, de én nem mentem el.

Egyházpolitikailag a folyamatosság fenntartása az érdekük.

Nos, ebből még nagyobb balhé lett. 1988 augusztus végén, amikor Ácson voltam káplán, a távollétemben egy házkutatást tartottak a szobámban. Legalább ezer oldalnyi iratot lefotóztak, mindent a dokumentumok alapján tudjuk. De, hogy hol őrzik pontosan ezeket a fotókat, azt nem tudjuk. Hiszen az Állambiztonsági Levéltárban csak az akták vannak, de az egyéb háttéranyagokat, hangfelvételeket hol őrizhetik? Olyan jelentések is olvashatók rólam, hogy ahová kerülök, ahová helyeznek, ott előre meg kell szervezni a lejárátásomat, az elszigetelésemet.

– *Még akár én is nézhettem volna ki úgy, mint egy ügynök, amikor bekopogtam hozzád...*

– Akkoriban, a 80-as évek végén több lelki kisközösséget is alapítottunk Tatabányán. Az öröm mellé viszont keserűség is társult. Családokat fenyegettek meg ezért elbocsátással, azzal, hogy megnehezítik gyermekeik továbbtanulását. A templomból kijövő gyerekeket lefilmezték, beépített emberekkel figyeltették a közösséget. Kapcsolatba kerültünk akkoriban a családsegítő központtal: azzal kerestek meg bennünket, hogy jó lenne, ha együtt dolgoznánk. Mint később kiderült, ez az állam által előre kitervelt cselszövés volt. Egy hölgy került hozzánk a központból, akinek az volt a feladata, hogy belülről robbantsa szét a közösséget. A miséken rendszeresen ültek olyan emberek, akik a megfelelő helyen beszámoltak a prédikációról, érdekes módon kicsit szelektíven, rosszindulatúan. Titkos megbízottak figyeltek. A szobámat, a telefonomat lehallgatták, a leveleket felbontották...

– *Ott tartottunk, hogy az egyházban sem történt meg a rendszerváltás.*

– Így van. A fő szempont az volt a nyolcvanas évek végén, hogy a folyamatosságot biztosítani kellett. 1989-ben a III. főcsoport főnök elvtársa ezt nagyon világosan elmondta a beosztottainak, hogy egyházpolitikailag a folyamatosság fenntartása az érdekük. És úgy is csinálták. Egyébként ilyen szempontból sérült vagyok, nehéz volt feldolgozni ezt a változatlanúságot, de túl vagyok ezen. Nincs bennem semmilyen sértődöttség. Szívesen vagyok szolgálati helyemen, Mezőörsön. Nem kívánczom máshová.

– *A környezeted, a gyülekezeted hogyan fogadta el, hogy az ügynökmúltsal foglalkozol? Nem úgy néznek rád, mint egy magányos harcosra?*

– Igen, azt mondják, mindenkinek van valami heppje, a papnak elnézik. Nem értik az emberek az összefüggéseket. Ha látnák személyesen a kapcsolódási pontokat 90 előtt és után, akkor annyi mindent megértenének a történésekből. És ki kell mondani, hogy iszonyú félelmek voltak bennük, amikor azt látták, hogy nagyon sok régi ember nagyon nagy hasznot húz a rendszer-változásból, akik pedig becsületes munkával hiteles életet éltek, azok mintha még mindig vesztesei lennének ennek a folyamatnak. Lehet, hogy nem mondják ki sokan, de nagyon megviseli ez őket. Azt hiszem, adósok vagyunk a magyar társadalomnak ezzel a megújulással, nem csak egyházi tekintetben. És nem boszorkányüldözésről van itt szó, hanem ki kellene beszélni a múltunkat nagyon kulturáltan, azután tovább kéne menni.

Nem boszorkányüldözésről van itt szó, hanem ki kellene beszélni a múltunkat.

– *Húsz év telt el a rendszerváltoztatás óta és még a napokban is parlamenti vitanapot rendeztek az ügynökkérdésről. Ez tényleg annyira bonyolult, hogy ezt nem lehet megoldani, nem lehet ettől megszabadulni?*

– Én annyit javítanék a megfogalmazásodon, hogy ez nem ügynökkérdés, hanem a rendszert kellene nagyon pontosan bemutatni. És az is igaz, hogy ennek megvannak a felelősei a Szovjetuniótól a magyar pártvezetésig, a rendőrtábornokokon, a tartótiszteken, az ügynökhálózaton, a társadalmi kapcsolatokon keresztül a hivatalos kapcsolatokig menően. Akik nem is voltak hálózati emberek, csak mindent elmondtak, amire rákérdeztek. Nyilván, ezeket meg kell egymástól különböztetni, de valóban adósai vagyunk ennek a bemutatásával. Szerintem nem volt meg a politikai szándék az elmúlt huszonkét évben egyik oldalról sem, hogy ezt rendbe tegyék. Ugyan nem tudom bizonyítani, de szerintem, amikor az oroszok kimentek innen, az adatbázist magukkal vitték. De a nyugat sem szentekből áll, és amikor átkerültünk az ő térfelükre, akkor ők is hozzáfértek ehhez. Az ember akkor csendben megkérdezi, hogy kinek áll érdekében hozzányúlni ehhez? Mert ha ezeket az adatbázisokat kihúznák alóluk, Magyarország független lehetne. Nem áll érdekében a nagyhatalmaknak, hogy ez megtörténjen. Arról nem is beszélve, hogy a kommunista nomenklatúrának ezen emberei a hálózati tőkét gazdasági tőkévé váltották át. Az Európa Parlamentben pedig komolyan vizsgálják azt a kapcsolati hálót, mely az világ, a volt titkosszolgálati emberek, és a modern maffia között húzódik.

– *Tehát ezáltal mindenki zsarolhatóvá válik.*

– Igen, de én azt hiszem, hogy Magyarországnak alapvető nemzetstratégiai érdeke lenne, hogy ezt a kérdést nagyon korrekt módon és kulturáltan rendbe tegyék. Ha nagyon helyesen a náci időket el tudjuk ítélni, akkor ugyanilyen következetesen kell a kommunizmus bűneit is elítélni. És választóvonalat kell húzni az 1990 előtti és utáni történések között. És például akkor nem

történne meg, hogy egy rendőrtábornok, aki abból élt, hogy egy idegen nagyhatalmat kiszolgált és elárulta honfitársait, maximális nyugdíjat élvezzen. És egyházi vonalon is így lenne ez helyes. A Vatikán legmagasabb szintjeibe is be volt épülve a KGB. Többen érintettek voltak. Csodálkozom, hogy miért áll érdekében Rómának, hogy olyan egyházi vezetők üljenek magas beosztásban, akik zsarolási potenciált jelentenek a katolikus egyház számára, és ezzel az egyház függetlenségét veszélyeztetik.

Aki nem a kádári *egyházpolitikát irányította, az nem rúghatott labdába.*

– Hogyan fordulhat elő, hogy mi még ott tartunk egyházunkban, hogy előadása előtt hatalmas tapsot kap az, aki utalást tesz ügynök múltjára? Amint

már mondtad, ő is hihetően elmondja, hogy az egyház érdekeit képviselte. Az szégyenüljön meg, aki bántani meri ezt az embert.

– Bántani nem kell, csak hülyének sem kell nézni a többieket. Az ÁEH irataiból jó 30 000 oldalt olvastam el, és ott napnál világosabb volt számomra, hogy aki nem a kádári egyházpolitikát irányította, az nem rúghatott labdába. Aki pedig labdába rúgott, az az ő emberük volt és az ő szándékait hajtotta végre. És az ő szándékuk nem az volt, hogy megújuljanak az egyházak. Volt valami szabadság a templom falain belül, de például nem szerették a kisközösségek összejöveteleit. Gyűlöltek, üldözték a vértanúinkat, a börtönből szabadulva nem engedték vissza az állásukba. Katolikus oldalról nagyon sokan meglepődnének, hogy ha x. y. embernek a hatos kartonját olvasnák, és a foglalkoztatási vonalnál azt a mondatot kell nekik olvasni, hogy az egyházi reakció támadólagos elhárítása volt a feladata az illetőnek. Különösen, ha egy kisközösség alapító tagja volt. Most már értem, miért nincs egység a kisközösségek között. Mert meg kellett osztani, és cserébe ők működhetek tovább hivatalosan.

Nagyon fontos, *hogy az ember hiteles tanúságtevő legyen.*

– Mi a véleményed arról, hogy a mi egyházunkban még mindig a mártírokat állítják be bűnbaknak? Azt mondják, viselje a sorsát, úgy kell neki, fogta volna be a száját. Soha nem fogom megérteni, hogy miért érzik mások feljogosítva magukat arra, hogy egy félreállított emberbe belerúgjanak.

– Nem akarnak az emberek és a papok sem áldozatot vállalni. Nagyon ki vagyunk szolgáltatva. Az egy nonszensz helyzet, hogy egy pap, ha megéri a nyugdíjat, csökkentett nyugellátásban részesül, mert kevés járulékot fizetnek utána. Egzisztenciálisan a papságunk teljesen ki van szolgáltatva. Ha ezt tudnánk oldani, akkor bátrabban el mernék mondani vagy egyáltalán vállalni mernék a véleményüket. Másrészről pedig nagyon fontos, hogy az ember hiteles tanúságtevő legyen. Fontos lenne, ha a társadalmi súlyunk is meglenne, mert akkor tudnánk hatékonyan dolgozni egy gyülekezetben. Sajnos nem sikerült hiteles képet kialakítani a felső egyházi veze-

tésnek az egyházzól, Istenről, a papokról. Ez óriási baj, pedig akik a legtöbbet dolgoztak a magyar társadalom újjáépítésén, azok az egyházak voltak. És rólunk mondják, hogy mi vagyunk a telhetetlenek, a gazdagok. A semmiből újjáépítkeztünk, de elképesztő, amit gondolnak rólunk.

És nem sikerült példaképeket állítani, a mintaetikát kialakítani az egyházon belül. Szerintem nálunk Mindszentyt már rég szentté kellett volna avatni, és utána jöhetne minden egyéb más. Mert akkor látnák az emberek, hogy milyen irányba kell tovább menni a papoknak és mindenkinek. Azok az emberek, akik súlyos börtönbüntetést szenvedtek, példamutató életet éltek, ma is ki vannak szorítva a közéletből, mert az ő szemléletük, életmódjuk vádló tényezőként hatna azokra az elég magas beosztású papokra, egyházvezetőkre, akik a másik oldalon, az üldözők oldalán álltak 1990 előtt.

Azt hittem sokáig, hogy felnő egy új nemzedék, de az új nemzedéket nem érdeklik az öregek, nem is értik, hogy mi volt itt velünk. A történelem ismétli önmagát. Diktatúrának ugyan nincs jele a mai Magyarországon, de nem tudjuk, hogy mit hoz a jövő. A tanúságtevőink a mi aranytartalékaink. És nagyon sokat lehetne tőlük tanulni, hogy hogyan kell viselkedni egy nehéz időszakban, hogyan lehet erőt meríteni a Jóistenből. És nem kell ez az aranytartalék. Ez nagyon nagy baj.

– *Nemrégiben egy prédikációban megemlítettem, hogy az egyház elveszítette a mintaszerepét. Azt figyeltem meg, hogy 2002-ben a parlamenti választások előtt az egyházak püspökei körlevelekben írták meg rejtetten, hogy kire kell szavazni. És azt vettem észre, hogy a püspöki, érseki székhelyeken azért sem arra szavazott a többség, akit ajánlottak. Elvesztettük a hitelünket.*

Számomra nagyon hiteles forrásnak tűnik egy Mindszenty emlékirat.

– Ma néztem egy statisztikát. Magyarország összlakosságának 38-39%-a mondja magát istenhívőnek. Viszont ha ezt korosztályra lebontjuk, akkor az idősebb korosztály túlnyomó többségében hívőnek mondja magát, viszont a fiataloknak 11%-a vallja csak ezt. Ebben valami nem stimmel. Az idősebb nemzedék nem tudta átadni hitét a mai szülő nemzedéknek, és közben volt egy kommunizmus. Persze azóta eltelt huszonkét év.

– *Gyülekezeteinkben az idősek azon sópánkodnak, hogy nincsenek fiatalok, ugyanakkor az ő gyermekeiket sem látom a templomban.*

– A többség olyan intézményekben, iskolákban tanul, ahol a Tízparancsolat etikai szintje sincs tiszteletben tartva. Ráadásul a liberális mentalitás végigsöpört az országon. Ez egyáltalán nem kedvez annak, hogy hitben erősek legyünk, de mi is többet tehattünk volna ebben a közel negyed évszázadban. Behúzódtunk az intézményeink falai közé. Más papképzés kellene, más té-

mákra kellene odafigyelni. A civileket nagyobb mértékben kellene bevonni, persze ehhez az egyházaknak nincsen semmiféle anyagi forrásuk. Gyakorlatilag ember, pénz, paripa, fegyver nélkül vagyunk. Huszonkét év alatt idáig jutottunk el, és ezt annak köszönhetjük, hogy nagyon „jó” felső egyházi vezetőink voltak. Az előző rendszerben szocializálódtak és nem sikerült az egyházat, a hívó embereket helyzetbe hozni az egyházban vagy megszólítani a társadalomban a fiatalabb nemzedéket. Ha nagy lépéseket nem is lehet megtenni, de legalább szimpátiával, empátiával vi-seltessenek a munkánk iránt, ezt azért el lehetett volna érni.

– *Visszatérve az eredeti témánkra. Hogyan lehet különbséget tenni a zsaroltnak és a karrieristák között? Ez kiderül az iratokból?*

– Mindenkinek van egy „B” beszerzési dossziéja. És abban le van írva, hogy miért vállalta ezt a munkát. A jelentésekből nagyon világosan látni lehet, hogy milyen szinten végezte az illető ezt a tevékenységet. Óriási különbségek vannak ügynök és ügynök között. Van, aki önként és dalolva vállalta. Van, aki nehezen indult, majd belelendült. Van, aki könnyen elvállalta, de aztán mégsem volt hajlandó együttműködni, így kizárták a hálózathoz, mert nem volt használható jelentése. És ilyen szempontból a 6-os katonai mérvadó, mert annak a 2. oldalán a bal alsó sarokban 01–10-ig kódok olvashatók. Akinél a 07-es kód szerepel, azok a hálózathoz kizárt emberek vagy dekonspiráció, lebukás miatt, vagy azért mert nem adtak jelentést, nem mentek el találkozóra, vagy nem olyan minőségben adtak jelentést, ahogyan elvárták volna tőlük. Sok ilyen van, de arra is van példa, hogy valaki Recsket megjárt rab volt, és az ember nem is hinné, hogy ezek után beáll a hálózatba. Nyilván kényszerítették az elején, azután belelendült, és a végén titkos munkatársként az ügynökhálózat magasabb szintjén zárta a munkáját negyvenévi szolgálat után. És van tizenkét dossziényi jelentése. Tehát nagyon pontosan meg lehet különböztetni a dokumentumok alapján, hogy ki hogyan tevékenykedett.

– *A papokra mi volt a jellemző?*

– Három dolog volt, amivel a papokat nagyon lehetett fogni: a pénz, a karrier és a zsarolhatóság akár szexuálisan, vagy valamilyen esemény által, amely hozzá kapcsolható. Például valamilyen közlekedési balesete volt. A 80-as években sajnos a legnagyobb motiváció a karrier volt. Ha valakin észrevették, hogy karrierista típus, rá is szálltak.

– *Beszéljünk legújabb könyvedről: A Pápai Magyar Intézet, mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája. Ez arról szól, hogy az 1989 előtt Rómában tanult, beszerzett teológusok közül hazatérésük után többen püspökök, teológiai professzorok lettek. Ebben azt írod, hogy nem magyarazol semmit, hanem egyszerűen közkinccsé teszel dokumentumokat. Nem volt energiád erre, vagy korai még, hogy magyarázz bármit is? Vagy nem volt kit megkérdned erre a feladatra? Vagy egyszerűen nincs magyarázat, és mindenki vonja le a következtetést?*

– A legutóbbit választottam. Háromszor írtam át ezt a könyvet. A mai történetírásnak van egy érdekes vonulata, miszerint nagyon az objektivitásra törekszik, és ebből szerencsétlen módon kizárja az érző szubjektumot. Számomra nagyon hiteles forrásnak tűnik egy Mindszenty emlékirat. És ma a történészek arra hajlanak inkább, hogy a jogilag is megfogható száraz dokumentumok alapján mutassák be a múltat. Én azért nem zárnám ki az egyes ember tapasztalatait, megélt dolgait ebből. Az ugyanolyan hiteles számomra, mint egy róla készült külső dokumentum. Próbáltam visszafogni magamat, próbálok életrajzokat hozni, hogy aki ebben a témában nincsen otthon, jobban értse, hogy mi volt a szerepe a pápai magyar intézetnek. Hogyan jött létre, kik voltak ott a vezetők, hogyan kerültek az állambiztonság hálójába. A második részben pedig a dokumentumokkal próbáltam mindent alátámasztani. Nagyon szerettem volna pert elkerülni. Ahol pedig nem tudtunk teljesen, 100%-ban bizonyítani valamit, azt ki is hagytam. Az anyag sokkal több volt, mint ami

A mi múltunkból minden vállalható.

a könyvbe belefért, de ugyanakkor jól mutatja a magyar katolikus egyház eladottságát. És ami ennél még szomorúbb, hogy a Vatikán ehhez asszisztált 1964. szeptember 15-től. Kiállt az üldözöttek mögül és az üldözők mellé állt. Ez a mi tragédiánk. És Magyarországon nem lesz addig megújulás, ameddig Róma nem bírálja fölül az egyházpolitikáját. Én a hangsúlyt nem arra helyeztem volna, hogy minél több püspököt nevezzenek ki nálunk, hiszen ebben Miklós Imréék az ÁEH-nál lépéselőnyben voltak a személyek ismerete tekintetében. Hanem inkább a szabad vallásgyakorlat egyes lépcsőfokainak az eléréséhez kötöttem volna. A mozgásteret tágítottam volna. A hitoktatás, a templom falain kívüli munka megteremtése, a szociális munka, és így tovább. A mai napig erről nem beszélünk, hogy itt valaki nagyot hibázott.

– *Hogyan fogadták a könyvedet azok, akiknek az életrajza benne van? És a kívülállók, akiket érdekel ez a téma, de nem szerepelnek a könyvben?*

– Egyháziilag, hivatalosan agyonhallgatták. A katolikus Rádióban volt egy korrekt interjú, több könyvbemutatóm volt. A Heti Válasz pozitív, a Magyar Nemzet negatívan írt róla.

– *Nem írt neked senki, vagy nem hívtak fel telefonon?*

– Nem. Ők is hallgattak. Olyan kritikai észrevételek elhangzottak, hogy miért nem a vértanúkról beszélünk. De azok is benne vannak. Hivatalosan, egyházi oldalról nem volt ennek visszhangja. Azt viszont elértük ezzel a munkával, hogy most megfordul a bizonyítási kényszer. Eddig nekünk kellett magyarázni azt, hogy becsületes emberek vagyunk, most ezt nekik kell megerősíteniük magukról. Alaposan kell nekik dolgozni, hogy ezt be tudják bizonyítani. A mi múltunkból minden vállalható. Ha a főpapjainknak a 90-es évek előtti időszakról kell számot adniuk Krisztus ítélőszéke előtt, nem szívesen lennének a helyükben...

– *Nem ért még az a vád, hogy ti éppúgy eláruljátok egyházatokat, mint egykor az ügynökök?*

– De, mert a presztízs oldaláról közelítik a kérdést. Azt mondják, ha ezekről beszélünk, akkor még kevesebben járnak majd templomba. Én azt szoktam mondani, hogy ez éppen ellenkező-

Ha egy társadalmi megújulásnak az élére állnánk, ... Ez akkora erőt jelentene Magyarországon, hogy a templomok tele lennének.

leg igaz. Most azt tapasztaljuk, hogy a híveink elfogynak a templomból. De, ha egy társadalmi megújulásnak az élére állnánk, mint például az ügynöktörvény vitája! Ha a felső egyházi vezetés kiállna, és nyilvános bűnbánatot tartana. Ez akkora erőt jelentene Magyarországon, hogy a templomok tele lennének. Első-

ként tudnánk ezt megtenni, mert még nem volt olyan társadalmi szegmens, amely ezt megtette volna. Sem a sajtó, sem a gazdasági élet vezetői, sem a pedagógus társadalom... Nem kell tovább sorolni. Ezzel mindenki adós. Óriási erkölcsi tekintélyünk, súlyunk lenne, azt hiszem. Azután, ha elmondanánk egy véleményyt a jövőben, arra oda figyelnének az emberek.

– *Nem éppen az lenne, hogy: megmondtuk, ők ilyenek?*

– Ez is lehetséges, hiszen vannak olyan egyházellenes erők, akik fújnák ezt a dallamot egy hétfig. De, ha például leülnénk egy nyilvános beszélgetős műsorba velük, azért nehéz helyzetben lennének. Hiszen az egyházi emberek nyilvánvalóan az állampárt kiszolgálóinak az alsó szintjén helyezkedtek el ügynökként. Ha most végignézem a politikai pártokat, nagyon kéne magyarázni a bizonyítványt, hogy milyen gyökerekkel rendelkeznek, és hogyan kerültek ebbe a helyzetbe 1990 után. A hitelesség hiánycikk Magyarországon. Aki hiteles, az győztes lesz.

– *Mik a terveid a jövőben?*

– 1951–80 között azokat a papokat vizsgáljuk, akik kormánykitüntést kaptak. Szép kis ökumenikus közösségről van szó. 118 katolikus és 74 protestáns papról van szó. Közben elkészült a győri egyházmegyei ÁEH jegyzőkönyveinek a teljes kézirata. De szeretnénk a határainkon kívülre is kikacsintani.

– *Te mindig többes számban beszélsz erről a munkáról.*

– Igen, mert öten végezzük ezt a kutatómunkát. Havonta kb. 1000-1500 oldalnyi anyagot nézünk át, ez a bőség zavara...

– *Szerinted hány százalékát semmisítették meg a rendszerváltásnál a teljes anyagnak?*

– Szerintem semmit. Biztosan mentek az iratmegsemmisítők, de ezek nem egypéldányos anyagok voltak. Ha a folyamatosság fenntartása volt a fő szempont – amiről már beszéltem –, akkor ehhez az aktákat meg kellett tartani. Ezek ma is érintenek embereket, élő kapcsolatokat és azok nem nyilvánosak. Sok akta meg azért nem kerül be a levéltárba, mert meggyőződésem, hogy olyan magas beosztásban levő egyházi személyeket érintene, akik azonnal belebuknának ebbe a kérdésbe.

– *Adriányi Gábornak van egy hasonlata, amely így hangzik: „Akik az üldözés nehezé kerestjét hordozzák, és akik a magyar egyház valódi helyzetének jogos tanúi, azokat ma figyelemre sem méltatják. Mit gondolt volna az a keresztyén, aki a Circus Maximus arénájában az oroszlánok előtt állt, ha felnéz a császári trónra, és ott Szent Pétert Néróval egy barátságos beszélgetés közben látja, miközben ő vértanúhalált hal?” Ez ennyire meredek lenne?*

Krisztus egyházainak a részéről – nagyon nagy bűn, ha így hagyjuk...

– Igen, ez ennyire meredek ma is. Ő meghal az ügyért, miközben a vezetők bratyiznak egymással. Én nagyon szerettem volna valami minimális elégtételt szolgáltatni azoknak, akik szenvedtek a hitükért. Közülük sokan méltánytalanul elfelejtve, megalázva, magukra hagyva élnek ma is. És ez – Krisztus egyházainak a részéről – nagyon nagy bűn, ha így hagyjuk...

” A könyv tárgyilagosságra törekszik. Nem célja e témakörben említett emberek megalázása, de feladata az igazság pontos feltárása, egy ember és keresztényellenes hatalmi gépezet bemutatása, hogy elgondolkoztasson, mi keresztények milyen választ adtunk a kommunizmus kihívásaira. Vannak, akik azt mondják, a kollaboráció volt az egyetlen esély a túlélésre. Mindezt cáfolja a Német Demokratikus Köztársaság Katolikus Püspöki Karának 1960-ban kiadott bátor körlevele. ...

Reménykedem abban, hogy ez a kötet hozzájárul egyházam megújulásához, a múlttal kapcsolatos párbeszéd elindításához. Tudatában vagyok annak, hogy a kommunista pártállam akkori vezetői, a belügyet irányítók és a végrehajtásban részt vevő tisztek felelőssége óriási. Rendkívül fontos lenne, hogy az egyházüldözésben betöltött szerepük miatt, sok pap, szerzetes, civil meghurcolása, zsarolása okán nyilvánosan bocsánatot kérjenek, s aki még bármilyen pozíciót betölt egy demokratikus berendezkedésű országban, az azonnal vonuljon vissza. Ki kell mondanunk, hogy nem lehet folytonosság a diktatúra és a demokrácia között.

Világossá kell tennünk a felelősségi szinteket. Nyilvánvalóan nagy a felelőssége egy idegen nagyhatalmat mindenben kiszolgáló felső pártelitnek, rendőr tábornokoknak. Kisebb a tartótiszteknek, a volt ügynököknek.

Egyházi vonatkozásban ... felvetődik az erkölcsi dimenzió kérdése. Hisz Krisztus tanítványainak különös súllyal kell mintaetikát nyújtani, s így példát adni minden korban. Van emberi gyengeség, s idegrendszerünk teherbírása véges. Ám mindenkor fontos a péteri magatartás, vagyis az újrakezdés, a bűnbánat gyakorlása. Az egyház nem a júdások, hanem a péterek közössége.”

(Szabó Gyula: A Pápai Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája 1963–1989)

Amiről a kajárpéci evangélikus gyülekezet anyakönyvei beszélnek

„Az ÚR az ő népének erőssége.” (Zsolt 28,8a)

30 éve választottak meg kajárpéci lelkésznek. Szolgálatom elején kíváncsian vettem kezembe a gyülekezet legrégebbi anyakönyvét, melybe 1692-ben írta az első keresztelési adatokat akkori elődöm, Bors Mihály. Már akkor arra gondoltam, egyszer szeretném feldolgozni a gyülekezet anyakönyveit, és közkinccsé tenni mindazt, ami benne található. Nyugdíjba menetelem után az elmúlt másfél esztendő az anyakönyvek feldolgozásával telt el. Nagyon sok érdekes és értékes adattal találkoztam, mely a gyülekezetéről és mindennapjairól beszél. Amit most néhány oldalon leírok, csak ízelítő a hatalmas anyagból. Szándékom ezzel az írással, hogy felhívjam a figyelmet arra, milyen kincs birtokában van egyházunk, az egyes gyülekezetek, és kedvet csináljak másoknak is az anyakönyvek kutatásához.

1692-ben írta az első keresztelési adatokat akkori elődöm.

A későbbiek megértéséhez előzetesen szeretném leírni azt, ami a kajárpéciek számára természetes, de mások számára nem. Kajárpéc csak 1950 óta „létezik”, akkor egyesítették Kajárt és Kispécut. A különbség még ma is megvan a két falu/falurész között. Ez a gyülekezetben abban is megmutatkozik, hogy külön presbitériuma van mindkettőnek.

A gyülekezet történetének kezdetéről röviden: A 16. század közepén keletkezhetett, de az első biztos adat 1609-ből származik, amikor a gyülekezet lelkésze, Győri (Jauriensis) István aláírta az Egyesség könyvét. Ebben az időben Kajár volt a gyülekezet központja, ott lakott a lelkész egészen 1700-ig, amikor a pannonhalmi főapát, mivel Kajár bencés birtok volt, elűzte Bors Mihályt, valamint templomunkat is elvették. Azóta lakik Kispécen a lelkész, itt áll a templom, melyet az előző kis templomok után a türelmi rendelet adta lehetőséggel élve 1788-ban építettek.

Írásom elején említettem, hogy Bors Mihály kezdte vezetni az anyakönyvet 1692-ben. Érdeemes felsorolni azokat a családi neveket, melyeket akkor beírt, és amelyek jó része a legutóbbi időig megtalálható volt a gyülekezetben. Aláhúztam azokat a neveket, melyek rövid idő után elenyésztek, eltűntek a gyülekezetből: Patnok, Faragó, Zalka, Süveg, Szalai, Mészáros, Pintér, Rátz, Szabó, Komár, Fodor, Vayda, Nagy, Német, Caskay, Csontag, Kutas, Horvát, Csutj, Kovatz, Ferentzi, Tüskés, Markó, Molnár, Varga.

Az 1692–99 közötti neveket vizsgálva a legtöbb család (legalábbis a nemző korú férfiak) a Pintér, Takács és Varga nevet viselte, majd a Szalai, Rátz, Tót nevéük következtek.

A családi nevek között voltak és vannak olyanok, melyek mindkét faluban megtalálhatók a következő évszázadokban: Bors, Farkas, Fodor, Horváth, Jakó, Kocsis, Kovács, Molnár, Németh, Rác, Szalai, Tóth, Varga. A Kajárra jellemző nevek: Balogh, Bácsai, Bertalan, Danka, Ge-

rencsér, Kutas, Nemes, Tüskés. A kispéci nevek: Árva/Árvai, Bana/Banai, Bakany/Bakony, Benedek/Bedenek, Bogárdi, Csonka, Ferenczi, Katona, Lacza, Ludván, Markó, Paszkoncza, Pintér, Söveg, Szekeres, Vajda.

A gyülekezet összetételét vizsgálva pedig megállapítható, hogy a kispécesek nagyobb része Kispécen élt, Kajáron csak egy-két család. Az is megfigyelhető, hogy közülük többen az

„A’ Halgatóság, egy néhány Nemes házokat kivéven, adózó szántó vető és hegybéli Polgárokból áll.”

idők folyamán zsellérsorba süllyedtek. Mindkét helyen a gyülekezet nagy részét a jobbágyok/gazdák és a zsellérek alkották. A mesteremberek is elég korán megjelentek a gyülekezetben, akik szinte kivétel nélkül a zsellér családokból kerültek ki. Halasy Mihály írta 1830-ban a püspöki vizitációra készülve: „...a’

Halgatóság, egy néhány Nemes házokat kivéven, adózó szántó vető és hegybéli Polgárokból áll, a’ mellett vagynak kösztük olyanok is, a’ kik marhakereskedést, Takáts- Szabó- Csizmadia és Szüts-mesterséget követnek.”

A társadalmi rétegződést egészen 1923-ig figyelemmel lehet kísérni az anyakönyvekben, köszönhetően Matisz Károlynak, aki 1868–1923 között volt a gyülekezet lelkésze, és egészen haláláig beírta, hogy ki milyen családból származott.

E rövid bevezetés után rátérek az egyes anyakönyvekre.

Keresztelési anyakönyvek

„Jézus! Meg=Váltója emberi=Nemzetnek!
Adjad, hogy e’ könyvben a’ kik jegyeztetnek,
,S a’ Szent=kereszttségben újjá=születtetnek,
A Mennyben könyvedbe fel=írva legyenek!”

(Perlaki Dávid beírása az anyakönyvbe 1793. október 10-én.)

A keresztelések száma 1690–99 között 33 és 60 között mozgott.

A keresztelési anyakönyvet 1692-től vezették. Két kihagyás van benne. 1700-ban, mikor Bors Mihályt Kajárról elűzték, sok más mellett az anyakönyvet is ott tartották. Ekkor három

évig a katolikusok vezették. 1710-ben került újra a gyülekezet tulajdonába. Két évig, 1712-ig írták bele a keresztelteket. Utána 1721-ig újra kihagyás, melynek okát nem tudjuk, nincs rá utalás, azután már folyamatos az anyakönyv vezetése. Itt meg kell jegyezni, hogy 1787-ig csak a kispécieket írták be az anyakönyvbe, mert a kajári evangélikusokat a plébános keresztelte, eskette és temette.

A keresztelések száma 1690–99 között 33 és 60 között mozgott. Ekkor a szülők közül csak az apa nevét írták be, valamint a keresztszülőkét, tehát az édesanyát nem. 1787-ig, mikor csak

a kispécieket keresztelhetette az evangélikus lelkész, a keresztelések száma 15–44 között volt évente. 1788 után általában 60–70 között. Az 1860-as évektől néha 50 alá esett. Az 1900-as években mind kevesebb a születés. Megfigyelhető ez a fogyás az 1. világháború alatt, majd a 30-as évek végétől. A mélypont 2000-ben és 2001-ben következett be, amikor csak 1-1 keresztelés történt.

A keresztelés *egy-két napos korban történt a templomban.*

Szeretnék kiemelni néhány évet, így megfigyelhetők a névadási szokások, azok változása, hogy milyen neveket adtak gyermekeiknek, valamint az, hogy hány gyermeket kereszteltek. Zárójelben feltüntettem azt is, hogy hány gyermek kapta azt a nevet abban az évben.

1692 Lány: Eörse (6), Kata (3), Jutka (2), Ilona (1) = 12
Fiú: János (9), István (6), Mihály (2), Gergely (1), György (1),
Márton (1), Pál (1) = 21
Összesen 33

1742 Lány: Örse (3), Éva (2), Ilona (2), Kata (2), Susa (2), Jutka (1) = 12
Fiú: Márton (4), Mihály (3), János (2), András (1), József (1) = 11
Összesen 23

1792 Lány: Erse (8), Kata (7), Éva (6), Susa (4), Jutka (2), Julinka (1) = 28
Fiú: István (9), János (6), Mihály (4), Pál (3), Márton (2), Péter (2),
Sándor (1) = 27
Összesen 55

1842 Lány: Katalin (13), Erzsébeth (8), Zsuzsanna (6), Julianna (5), Zsófia (5),
Éva (2), Sára (2), Judith (1) = 42
Fiú: István (7), János (6), József (6), Mihály (6), Pál (3), György (2),
Sándor (2), Ferenc (1), Kálmán (1) = 34
Összesen 76

1892 Lány: Lídia (4), Rozina (4), Katalin (3), Ida (2), Julianna (2), Eszter (1),
Erzsébeth (1), Jolán (1), Trézsia (1), Valéria (1), Zsófia (1) = 21
Fiú: Mihály (5), Sándor (3), János (2), András (1), Dániel (1), Dénes (1),
István (1), József (1), László (1), Mátyás (1), Miklós (1), Pál (1) = 19
Összesen 40

1942 Lány: Ilona (2), Éva (1), Gyöngyi (1), Jolán (1), Judit (1), Zsuzsanna (1) = 7
Fiú: Károly (2), Sándor (2), Imre (1), István (1), Jenő Tibor (1), Lajos (1),
Tibor (1), Zoltán (1) = 10
Összesen 17

1992 Lány: Dóra (2), Éva (2), Anita (1), Piroska (1), Réka (1) = 7
Fiú: Balázs (1), Dániel (1), Dávid (1), Gergő (1), György (1), Norbert (1),
Zoltán (1) = 7
Összesen 14

Ami feltűnő a több mint 300 évet áttekintve: a másutt gyakori és népszerű Mária nevet nagyon ritkán adták az itteniek lányaiknak, inkább csak az 1900-as években találkozunk vele. Hogy pontosan mi a magyarázata, azt nem tudom, katolikus ellenesség is lehet mögötte.

A keresztelés egy-két napos korban történt a templomban. Ezen a komaasszonyok voltak jelen. Ha gyenge volt a gyermek, akkor a születés után a bába mindjárt megkeresztelte. Gáncs János írta 1847-ben püspöki vizitációra készülve: „A keresztségnél csak a koma asszonyok jelennek meg, és pedig közönségesen két-három pár koma hívattatik. A' bába által véghez vitt keresztséget, mi igen ritkán szokott csak a' legnagyobb szükségben történni, ha a' gyermek életben marad, azt a' Lelkész mindjárt más nap a' templomban imádság által megerősíti, s érvényesnek nyilvánítja a' gyermekkel megjelent koma asszonyok előtt.” – Ezt a megerősítési gyakorlatot követte Matisz Károly is.

Fontos szerepük volt a bábáknak, kiknek nevével főképpen a házi keresztségnél vagy halva született gyermeknél találkozunk. Fontosságukat mutatja, hogy a lelkészek az 1800-as évek első felében minden püspöki vagy esperesi vizitációra készülve leírták a nevüket, hogy vizsgáztak-e, van-e diplomájuk, és hány éve végzik szolgálatukat.

Érdekes az iker-születések számának alakulása is. Megjegyzem, hogy az elmúlt évszázadokban kevesen maradtak életben közülük. Az alábbi ikerszületések voltak:

1728–1783 között	12 ikerpár
1788–1853 között	46 ikerpár és 1 hármasiker
1854–1892 között	44 ikerpár, melyből 1854-ben és 1885-ben négy ikerpár, 1875-ben és 1883-ban három ikerpár született.
1893–1920 között	13 ikerpár és 1 hármasiker született.
	23 évig nem születtek ikrek.
1943–2004 között	10 ikerpár született.

A későbbiek során érdemes lenne megvizsgálni, hogy az 1800-as évek nagyobb számú ikerszületését csak a nagyobb születésszám magyarázza, vagy más oka is lehetett.

A keresztelesek időpontja az 1920-as években kezd későbbre tolni, bár még mindig sok 2-3 napra történik. Majd az 1940-es évek végén már sokszor 2-3 hét is eltelik a kereszteleésig. Ma pedig jó, ha 1-2 hónapon belül megkereszteljük a gyermekeket.

Esketési anyakönyvek

„Segéj meg minket tellyes sz. Háromság
Kinek kezében minden hatalmasság.
Légy áldott egy Uraság
út élet és igasság.
Szenteltessék meg Tóled a házasság!”

(Németh István beírása az anyakönyvbe, 1796)

Az esketési anyakönyvet 1721-ben kezdte el vezetni Károly István. Itt is megfigyelhető az, amit már a kereszteleésnél leírtam: 1788-ig a kajári plébános eskette a kajáriakat. Ezt úgy értsük, ha a menyasszony kajári volt, mert mindig a menyasszony lakóhelyén volt az esküvő. A kajári férfi, ha kispéci lányt vett el, esküdetett Kispécen.

Amit kiolvashatunk az anyakönyvekből: hány évesen, kivel, honnan és mikor házasodtak.

1) 1794–1804 között, majd 1852-től írták be a lelkészek a házasulók életkorát.

„**Suba a subával, guba a gubával.**”

1794–1804 között 161 olyan házasságot kötöttek, melynél mindkét fél életkorát feltüntették. Érdeemes szemügyre venni, hány éves korban házasodtak.

Férfi					Nő					
–18	18	19	20	21–	15	16	17	18	19	20–
-	1	1	9	150	-	5	36	47	17	55

1852–1900 között 620 olyan esküvő volt, ahol mindkét fél életkora fel van tüntetve. Ekkor az életkorok a következők voltak:

Férfi					Nő					
–18	18	19	20	21–	15	16	17	18	19	20–
-	1	-	-	619	2	11	26	65	72	444

A két táblázatból kiolvasható a változás, hogyan tolódott feljebb a házasodási kor, főképpen a nőknél. Míg 1800 körül a nők 2/3-a ment férjhez 20 éves kor alatt, addig 1852-től csak 30%. Gáncs János írta az 1847-es püspöki vizitációra készülve, hogy a lelkész „éretlen korúaknak öszve kelését nem csak hogy gátolja, hanem azt meg sem engedti.” – Az 1852 utáni időszakra

jellemző, hogy a nők általában 22-25 évesek, a férfiak 2-3 évvel idősebbek esküvőjük idején. De jó néhányszor találkozunk azzal is, hogy a nő az idősebb.

2) Hogy kivel kötöttek házasságot, arra egy közmondást idézek: „Suba a subával, guba a gubával.”

1850–1880 között 282 olyan házasságot találtam, melyben mindkét félnek a társadalmi helyzete fel volt tüntetve. Ez a következő képet mutatja:

Nemes – nemes:	20
Nemes – gazda:	9
Gazda – nemes:	6
Nemes – zsellér:	4
Zsellér – nemes:	0
Gazda – gazda:	92
Gazda – zsellér	33
Zsellér – gazda:	33
Zsellér – zsellér:	85

Katolikusokkal nagyon ritkán kötöttek házasságot, 1900-ig szinte soha, utána is ritkán, az utóbbi évtizedekben változott ez meg. Ha volt is ilyen házasság, akkor az iparos vagy cseléd volt. Reformátusokkal kevés volt a házasságkötés, ami azzal is magyarázható, hogy a környéken kevés a református (Gyórszemere, Szerecseny). Mi-

Az özvegy férfiak sokszor nem várták ki a gyászévet, mivel kellett az asszonyi kéz a gyerekek mellé.

vel más etnikumhoz tartozó település a környéken nem volt, így a velük való házassági kapcsolat nem figyelhető meg.

3) Legtöbben helyből házasodtak. Ezután a legtöbb házasság felpéciekkel történt. Felpécet követte Lovászpatozna, Tét és Bakonytamási. Majd Mórchida, Csikvánd, Malomsok, Gyórszemere, Tényő, Nagydém következnek. A szomszéd Gyömörével kevés volt a házassági kapcsolat, mivel katolikus község. A távolabbi települések: Mérges, Ménfő, Baráti, Kisbabot, Bodonhely evangélikusaival esetleges volt.

4) Az esküvők időpontja (főképpen az 1700-as években) farsang és az őszi munkák befejezése utáni idő. Böjtből és adventből nem volt, húsvét után sok esetben olyanok kötöttek házasságot, ahol legalább az egyik fél özvegy volt. Itt lakodalmat sem tartottak. Az özvegy férfiak sokszor nem várták ki a gyászévet, mivel kellett az asszonyi kéz a gyerekek mellé. Így például Kotsis János felesége halála után két hónappal újra nősült 1816-ban.

5) Az esketési anyakönyvekben kétszer találkozunk egyházfegyelmeléssel.

1768-ban Vasvári Mihály gecsei férfi vette el Szalai Örse kispéci hajadont. Kutsán István lelkes arról ír, hogy február 14-én lett volna az esküvő, de mivel a vőlegény „megrészegült, mint a’ disznó, hogy a’ lábán nem állhatott, és mivel futkosott és káromkodott mind a templomban, mind az utzán, azért Vármegye Hadnagya által a’ deresben megcsapatott, és olyan nagy lárma lett, hogy az egész falu talpon volt. Azért más nap köllött a’ Vőlegénynek józan korában az egész Gyülekezetet megkövetni... azután a Copula végbement.”

Mivel két éve együtt éltek vadházasságban, meg kellett követniük az ekléziát,

A másik bejegyzés 1774. április 17-én Kuti István és Bebök Örse kispéci lakosok házasságánál található. Mivel két éve együtt éltek vadházasságban, meg kellett követniük az ekléziát, majd összeadták őket. Ezen jelen volt a falubíró, a törvénybíró, a malombíró, négy esküdt és mások.

Temetési anyakönyvek

„Életünknek Ura! Felséges Istenség!
Add, hogy a’ kiket ér a’ halálos ínség
és e’ könyvben léssen Neveknek tisztesség,
a Mennyekben részek lehessen Idvesség!”

(Perlaki Dávid beírása az anyakönyvbe, 1793)

A temetési anyakönyvet 1737-ben kezdte vezetni Kajári István. Előtte csak egyszer írtak be halottakat az anyakönyvbe, 1710-ben, mikor 246-an haltak meg pestisben.

Legtöbbször feljegyezték, hogyan történik a temetés. Kisgyermeknél és olyan felnőttél, ahol nem kértek prédikációt, csak énekszóval és imádsággal. Máskor prédikációval, esetleg még búcsúztató versekkel is, de ez az 1800-as évek közepén elmaradt. Halasy Mihály írta 1823-ban esperesi vizitációra készülve: „Halott temetésekkor imádságok mondatnak mind a’ halottas háznál mind a’ temetőn. Prédikáció is, mikor kívántatik, tartatik...” Gáncs János 1847-ben írta: „...búcsúztatások nagyon ritkán tartatnak, halotti torok azonban még most is divatoznak.” Újra Halasy Mihályt idézem 1823-ból: „A’ torok jobbára tsak abból állanak, hogy a’ fennforgó embereknek egy kis ételt, sokszor tsak italt adnak. – Leghelytelenebb visszaélés, az én ítéletem szerint, a’ halottak virrasztása, melly sokszor sok hijjávaló költséget okoz.”

Halasy Mihály leírásából a virrasztást szeretném kiemelni, mely ellen annyira hadakozott, de amely – igaz, megváltozott formában, mert a halottakat kiviszik a ravatalozóba – még ma, 200 évvel később is megvan Kispécen. Minél ismertebb volt valaki, minél többen becsülték, annál többen mentek el a gyászoló családhoz részvétet nyilvánítani.

1797-től írták be minden halottnak a korát. Akkortól egészen 2011-ig elkészítettem egy táblázatot, melyen nyomon lehet követni, milyen életkorban hányan haltak meg. Ebből emeltem ki

25 évenkénti halálozási adatokat. Ezek megmutatják, idők folyamán hogyan változott a halálozási életkor.

Év	Életkor													Össz.
	Halvasz.	0-1	1-5	6-10	11-18	19-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-	
1800	?	26	9	2	-	4	3	1	2	7	1	-	-	55
1825	?	24	11	3	-	1	2	4	3	5	2	-	-	55
1850	4	20	14	3	3	5	4	1	7	4	4	-	-	69
1875	1	20	7	1	3	3	4	2	1	8	1	-	-	51
1900	2	11	6	1	1	3	2	-	1	2	5	1	-	35
1950	-	-	-	-	-	1	-	-	2	3	2	3	-	11
1975	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	11	4	-	19
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	4	-	11

Több mint 200 év halálozási adatait vizsgálva a legszembetűnőbb, hogy 1900-ig sok gyermek halt meg. A 0–5 éves kor közötti halálozások az 1800-as évek végéig kevés kivétellel a halálozások 50–60%-át adták. 1835-től a halva születetteket is beírták. Ritka az az év, amikor nem jött halva világra gyermek. 1905-ben volt az utolsó ilyen kis halott. A harmadik, ami látható a táblázatból: kevesen érték meg a 71–80 élet-
évet az 1800-as években.

Legtöbbször feljegyezték, *hogyan történik a temetés.*

A halálokok közül a legkülönbözőbbekkel találkozhatunk: hideglelés, gyengeség, elszáradás, szegezés, sorvadás, dagadozás, fullado-

zás, hurut, patécs stb. A járványok, fertőző betegségek közül gyakoriak a vérhas, veres, hektika, himlő, vörheny. 1710 után pestisjárvány már nincs a gyülekezetben, de kolera-járvány háromszor is volt az 1800-as években. Érdekes, hogy míg az 1831-es nagy országos kolerajárvány idején csak 12-en haltak meg, addig 1849-ben 51-en, 1855-ben pedig 79-en! A hektika/tüdőbaj minden évben szedte áldozatait, a diftéria/torokgyík pedig az 1800-as évek 2. felében. Hogy még ekkor is hány gyermek halt, ahhoz két példát hozok. Az egyiket Kajárról: Cziráki György és Gerencsér Erzsébeth házasságából 11 gyermek született, közülük 8 halt meg 3 éves kora előtt. A másikat Kispécrről: Csonka István és Ferenczi Éva házasságából 10 gyermek született. Közülük csak ketten érték meg a felnőttkort.

A holtan születetteket a hozzátartozók temették el, esetleg a bába. Náluk nem volt egyházi temetés. Ezért volt fontos a házi- vagy bábakeresztés, hogy ne csak elhantolják őket. És ezzel is magyarázható, hogy a 18–19. században a gyermekeket 1–2 napos korukban megkeresztelték.

A halálozások közül még egyről írok: az öngyilkosságokról. Az első 1853. november 4-én történt. Attól az időponttól 2011-ig 78-an lettek öngyilkosok. Ami kiolvasható: a nőkben sokkal kevésbé van meg az öngyilkossági hajlam, mint a férfiakban, mert a 78-ból csak 13 a nő és 65 a férfi. Ami még megfigyelhető: az 1890-es években az Amerikába kivándorlás idején volt több öngyilkos, valamint a 2. világháború, majd a tévesztés után, tehát amikor egy más, ismeretlen és bizonytalan kor kezdődött. Megfigyelhető az is, hogy hullámban követték egymást az öngyilkosságok. Ha valaki öngyilkos lett, egy-két éven belül több követője is akadt, mert volt példa előttük. (Mindegyik mögött pedig ott az emberi tragédia.)

Írásom rövid betekintés a kajárpécsi gyülekezet múltjába. Hála van bennem, mert ez a múlt erősít: megküzdeni a mindennapok gondjaival, bajaival, szülni és nevelni 5–6 vagy több gyermeket nehézségek között, megállni járványok idején néhány nap alatt 3–4 gyermek koporsója mellett csak úgy lehetett, ha eleink biztos alapon álltak, ha hitték és tudták, hogy „az Úr az ő népének erőssége”, hogy élő Uruk van!

Irodalom:

1. A Kajárpécsi Evangélikus Egyházközség anyakönyvei 1–9. kötet
2. A Kis Pézsi Aug. Conf. levő Gyülekezetnek Rajzolatja... 1823.
3. A Kis pézsi A. C. tartó Ev. Gyülekezetnek Rajzolatja... 1830.
4. A Győri Evangélikus Egyházi Megyében Gyülekezeteket hivatalosan meglátogató Püspök Úrnak az Ekklesiái Előljárákat illető kérdéseire a Kis-pézczi és Kajári Eggyesült Evangélika Gyülekezetben Előljáráknak adott válasza. 1847.

Az *Ordass Lajos Alapítvány* gondozásában megjelent Gémes István: „...*saját kezemmel írom: Pál*” című kötete.

A könyv mindenki számára izgalmas módon közelít Pál apostol teológiájához. Olvasása által érthetőbbé válnak számunkra Pál levelei, és a páli teológia fényében választ kapnak hitünk, életünk kérdései.

A könyv megvásárolható a Huszár Gál könyvesboltban, a Luther Kiadó könyvesboltjában, megrendelhető az alapítvány címén.

Summary

The newest issue of our periodical opens with the good news of Pentecost. László Kovács talks with force about the creative power of the Holy Spirit, through whom faith in Christ and a witnessing life is born. That is why he asks – in the name of all of us – in prayer: “Come, Holy Spirit with your power of creation!”

In his series Antal Véghelyi introduces us to the thoughts of Luther about baptism. This is the sacrament which meant for Luther the proof and security of belonging to the Church. It was the straw to which he clanged at the time of the Pope’s excommunication.

Following this we commemorate Gábor Ittész, our late editor on the 80th anniversary of his birth and the coming 5th anniversary of his death. We bring a part of one of his late lectures – which is extremely up to date today too.

The report of this year’s Luther-conference starts with a lecture from Károly Hafenscher Jun., who introduces us to one of the basic works of the science of liturgy: the book of Vilmos Vajta about the church service of worship.

Gyula Menyes brings an interesting piece, an interview given by Gyula Szabó, catholic parson, who undertook the difficult service of exhibiting the church documents of the communist era. The interview was given on the apropos of his recently published book...

Finally we bring an exciting study from Béla Jankovits, who looks through the history of the church community of Kajárpéc with the help of its parish registers.

We wish our readers blessed and enriching times of reading!

Zusammenfassung

Wir beginnen die neue Ausgabe mit mit der Verkündigung der Pfingstbotschaft. László Kovács zeugt in seiner Predigt vom Schöpfer Geist, durch den Christusglaube und bekennendes Leben geboren wird. So bittet er – auch in unser aller Namen- in seinem Gebet: Komm, Schöpfer Geist.

Antal Véghelyi beschreibt in seiner Reihe die Gedanken Luthers über die Taufe. Er spricht von jenem Sakrament, das für Luther die Gewährleistung der Zugehörigkeit zur Kirche war, der Strohalm, an den er sich hielt, als ihn der Papst exkommunizierte.

Danach gedenken wir des bevorstehenden 80. Geburtstags und fünften Todestages unseres ehemaligen Chefredakteurs Gabor Ittész, indem wir einen Teil seiner damaligen Vorträge veröffentlichen, die heute noch ausgesprochen aktuell sind.

Wir beginnen die Veröffentlichung über die diesjährige Lutherkonferenz mit einem Vortrag von Károly Hafenscher d.J., in dem er ein Grundwerk der Liturgiewissenschaft vorstellt, nämlich das Buch Vilmos Vajtas über den Gottesdienst.

Eine interessante Lektüre verspricht das Interview von Gyula Menyes, das er mit Pfarrer Gyula Szabó geführt hat, der in der römisch-katholischen Kirche das schwere Amt der Aufklärung und Vergangenheitsaufarbeitung übernommen hat. Anlass des Interviews war das kürzlich von ihm veröffentlichte Buch.

Zum Schluß veröffentlichen wir eine interessante Studie aus der Feder von Béla Jankovits, der mit Hilfe der Kirchbücher der Ev. Kirchengemeinde Kajárpéc deren Geschichte beschreibt.

Wir wünschen unseren Lesern eine gesegnete und geistig bereichernde Lektüre!

E számunk szerzői

Hafenscher Károly (ifj) lelkész, igazgató, teológus - Révfülöp

+Ittész Gábor lelkész - Győr

Jankovits Béla ny. lelkész - Felpéc

Kovács László lelkész - Nemeskolta

Menyes Gyula lelkész - Győrsg

Véghelyi Antal lelkész, teológiai referens - Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útravaló (áhítatok minden napra)	1970,-
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hítből élünk	600,-
Lyngar-Ordass:	A fákllya (ifjúsági áhítatos könyv)	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Ifj. Joób Olivér:	Tenger harcon át – Joób Olivér élete (1910–1969)	1800,-
Joób Olivér:	Ünnap – hetven áhítat egy évre	1400,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700,- Ft. Külföldre 15€- Egy szám ára 450,- Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítást vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

Pünkösd örömmüzenetének meghirdetésével kezdődik folyóiratunk legújabb száma. **Kovács László** ígehirdetésében a teremtő Szentlélekről tanúskodik, aki által születik a Krisztus-hit és a hitvalló élet. Ezért kéri – valamennyiünk nevében is – imádságában: Jöjj, teremtő Szentlélek.

Véghelyi Antal sorozatában Luthernek a keresztségről szóló gondolatait ismerteti. Arról a szentségről szól tehát, mely Luther számára az egyházhoz való tartozásának biztosítéka volt, a szalmaszál, melybe kapaszkodott, amikor a pápa kiátkozta őt.

Ezután **Ittész Gáborra** – néhai főszerkesztőnkre – emlékezünk születése 80. és halála közelgő 5. évfordulóján azzal, hogy egykori előadásának egy részletét közöljük. Az előadárészlet ma is rendkívül aktuális.

Az ez évi Luther-konferencián elhangzott előadások közlését **Hafenschér Károly** (ífej.) előadásával kezdjük, aki a liturgia tudományának egyik alapművét, Vajta Vilmos istentiszteletről írott könyvét mutatta be.

Érdekes olvasmánynak ígérkezik **Menyes Gyula** riportja, melyet Szabó Gyula plébánossal készített, aki a római katolikus egyházban vállalta a tényfeltárás küzdelmes szolgálatát. A vele készített interjúhoz a közelmúltban megjelent könyve nyújt apropót...

Végül **Jankovits Béla** tollából közlünk egy izgalmas tanulmányt, mely a kajárpéci evangélikus gyülekezet anyakönyvei segítségével tekinti végig a gyülekezet történetét.

Áldott és lelki gazdagodást jelentő olvasást kívánunk Olvasóinknak!